

Estetisk - Filosofiska Fakulteten

Björn Andersson

Lärlingsutbildning som skolform

Hur ställer sig lärare, elever och handledare till det?

Apprenticeship as a Form of Education

What Are the Attitudes of Teachers, Pupils and Tutors in This Matter?

Examensarbete 15 högskolepoäng

Lärarprogrammet

Datum: 2009-06-12

Handledare: Arno Saarnak

Abstract

Apprenticeship is the method where students can learn a profession, and are part of a social fellowship on the workplace. All the important skills that are required to be a good craftsman is taught within this situation. In Sweden, the apprenticeship has been more put aside than the school located education for craftsmen. Many researchers are claiming that learning is more efficient when it is happening in a social praxis such as actual working life.

In Sweden, there is now an attempt from The Swedish government and Parliament, and the trade and industry towards an alternative to the school located education, which would give the students an alternative to choose between the two.

I want to investigate, in this paper, where two different school-forms are compared, how teachers, students and supervisors think about an education for craftsmen that mean an extended cooperation between school and trade and industry, and how this might affect the students' opportunities to get an employment.

It is hard to draw any general conclusions from the result, within the scanty selection this study is based on. However, the interviews made shows that the part of the education located within companies, stimulates the motivation of the students. None of the persons interviewed showed any negativity towards apprenticeship.

If the knowledge between the two forms of education difference, is a question that can not be answered, however, the opportunities to get an employment, per educated student, proved to be better among the students within apprenticeship.

A cautious conclusion of the result from this study, shows that it might be authorized to restore apprenticeship as a form of education in Sweden.

Keywords: apprenticeship, supervisor, workplace situated learning, skills

Sammanfattning

Lärlingsutbildning är den metod för att lära ett yrke, som innebär att eleven direkt ute på arbetsplatsen finns med i en social gemenskap. I den situationen sker lärandet av alla de kunskaper som krävs för att bli en kunnig yrkesman. I Sverige har lärlingsutbildningen länge haft en mer undanskymd roll än den skolförlagda yrkesutbildningen. Många forskare hävdar att lärandet sker på ett mer effektivt sätt då det sker i den sociala praxisen som det verkliga arbetslivet innebär.

I Sverige vill nu regering och riksdag att skola och näringsliv inleder ett samarbete med syftet att i större utsträckning, än vad som idag är fallet, företagsförlägga yrkesutbildningarna och därmed ge eleverna ett alternativ till den skolförlagda yrkesutbildningen.

Jag vill med förevarande undersökning, där två olika utbildningsformer jämförs, försöka ta reda på hur lärare, elever och handledare ställer sig till en yrkesutbildning som innebär ett utökat samarbete mellan skola och näringsliv samt i vilken riktning elevernas anställningsbarhet påverkas av denna utbildningsform jämfört med den skolförlagda yrkesutbildningen

Utifrån det knapphändiga urval undersökningen bygger på, går det inte att dra några generella slutsatser av resultatet. De intervjuer som gjorts visar dock att den företagsförlagda delen av utbildningen är motivationshöjande för eleverna och ingen av de intervjuade var negativ till lärlingsutbildning.

Om kunskaperna skiljer sig åt i de båda utbildningsformerna går inte att svara på men anställningsbarheten per utbildad elev visar sig vara större bland de lärlingsutbildade eleverna.

En försiktig slutsats av undersökningsresultatet är att det kan vara befogat att återinföra lärlingsutbildning som skolform i Sverige.

Nyckelord: Lärlingsutbildning, handledare, arbetsplatsförlagt lärande, yrkeskunskaper

Innehållsförteckning

ABSTRACT

SAMMANFATTNING

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND.....	1
1.2 SYFTE	3
1.2FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	3
2. CENTRALA BEGREPP OCH TEORETISKA PERSPEKTIV	4
2.1 BEGREPPEN MÄSTARLÄRA OCH LÄRLINGSUTBILDNING.....	4
2.1.1 <i>Praktiskt kunnande, yrkeskunnande</i>	5
2.1.4 <i>Situerat lärande</i>	11
3.1 TIDIGA FORMER AV YRKESLÄRANDE.....	13
3.2 GESÄLLVANDRING.....	13
3.4 IDÉSKOLA FÖR YRKESUTBILDNING	15
3.5 MODELLSKOLOR	15
3.6 PRIVATA INITIATIV	17
3.7 VÄRMLANDSLÄRLING	17
3.8 NYA FÖRSLAG TILL YRKESUTBILDNINGAR	18
3.9 YRKESUTBILDNINGEN I EUROPA.....	19
4. METOD	21
4.1 URVAL.....	21
4.2 DATAINSAMLINGSMETOD	22
4.3 GENOMFÖRANDE	22
4.4 ETIK.....	23
4.5 VALIDITET.....	23
5. RESULTAT	24
5.1 RESULTATAVSNITTETS DISPOSITION	24
5.2 LÄRARNAS	24
5.2.1 <i>Lärarnas omedelbara svar på frågan om positiva och negativa erfarenheter av utbildningsformen de arbetar med</i>	25
5.2.2 <i>Synpunkter på lärlingsutbildning respektive skolförlagd utbildning</i>	26
5.2.3 <i>Lärarnas syn på handledarskapet</i>	28
5.2.4 <i>Kärnämnen</i>	30
5.2.5 <i>Anställningsbarheten</i>	30
5.3 ELEVERNA	31
5.3.1 <i>Har utbildningen motsvarat dina förväntningar?</i>	32
5.3.2 <i>Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen</i>	33
5.3.3 <i>Handledarskapet</i>	34
5.4.1 <i>Erfarenheter som handledare</i>	36
5.4.2 <i>Är den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen tillräckligt omfattande?</i>	36
5.4.3 <i>Anställningsbarheten</i>	38
5.5 KOMPARATIV ANALYS.....	38
5.5.1 <i>Kopplingen till arbetslivet</i>	39
5.5.2 <i>Samverkan lärare - handledare</i>	40
5.5.3 <i>Den viktiga sociala gemenskapen</i>	40
6 DISKUSSION	42
6.1 RELIABILITET OCH VALIDITET	42

6.2 METODDISKUSSION	43
6.3 RESULTATDISKUSSION.....	43
6.4 EGNA REFLEKTIONER	46
6.5 FÖRSLAG TILL NY FORSKNING.....	48
REFERENSER	49
INTERNETKÄLLOR	51

BILAGOR

BILAGA 1
BILAGA 3
BILAGA 4
BILAGA 5
BILAGA 6

1. Inledning

Det du hör glömmet du

Det du ser minns du

Det du gör förstår du *Kinesiskt ordspråk (Tempte 1997)*

Föreliggande rapport avslutar mina studier som skall ge mig behörighet som yrkeslärare. Dessa tre år kombinerat med trettio års yrkeserfarenhet som hantverkare, har öppnat mina ögon för många aspekter i lärandeprocessen avseende de praktiska yrkesgrenarna. Rapporten kan ses som en uppföljning och fördjupning av en rapport jag skrev för två år sedan. Också den avhandlade ämnet lärlingsutbildning och vad träbranschen i Värmland ansåg om en företagsförlagd utbildningsform. Ämnet intresserar mig, och det känns naturligt att försöka utvidga kunskapen kring företagsförlagd utbildning, då jag själv som egen företagare hade förmånen att få ta emot både lärlingar och APU-elever i min snickeriverkstad. Jag förvånades ofta av hur motiverade de flesta av dessa elever var, dock inte alla, och hur lätt de oftast hade för att lära då de fick vara med i ”verkligheten”. Några elever som varit hos oss i verkstaden tycktes inte ha samma goda motivation och hade också sämre kunskaper med sig från skolan. Det visade sig också att de i regel inte hade något egentligt intresse för snickeri utan de gick den här utbildningen för att de inte kom in på sitt förstahandsval. Mycket av den litteratur jag nu läst bekräftar också det jag själv lagt märke till och bekräftar i ord vad många pedagoger och filosofer tecknat ner i olika skrifter och forskningsrapporter.

1.1 Bakgrund

I dag arbetar jag själv som lärare på ett hantverksprogram i Arvika. Här har jag alla tänkbara möjligheter att direkt kunna applicera mina nyvunna kunskaper och jämföra med erfarenheterna från min yrkesverksamma tid. Jag är fortfarande övertygad om att den helt skolförlagda utbildningen är en onödig omväg att gå för att införliva den kunskap som behövs för att kunna utöva ett specifikt yrke. Jag tror dock att skolan måste vara huvudman för utbildningen men i tätt samarbete med näringslivets aktörer bedriva en adekvat utbildning som befrämjar både företag och elever. Det moderna samhälle vi i dag lever i, kräver mycket kunnande av sina medborgare. Teknikutvecklingen fordrar kunskaper för att sköta apparater och maskiner i både hem och på arbetsplatser. För detta fordras större läsförståelse än förr. Tekniken och konsumtionssamhället kräver också goda matematikkunskaper. Via media av olika slag har vi ständigt kontakt med en föränderlig omvärld. Det fordras en allmänbildning av oss, för att överhuvudtaget förstå oss på den och framförallt ha kunskapen om att sovra i det ständiga nyhetsflödet. Internationaliseringen gör också att det behövs åtminstone grundläggande språkkunskaper för att kunna kommunicera och förståeligt läsa olika skrifter och manualer. Kärnämnen har därför fått en betydligt större plats i utbildningen sedan programgymnasiet infördes 1994. Detta är ingen nackdel. Tvärtom är det idag vanligt att arbetsgivare efterfrågar just dessa kunskaper. Ofta stöter jag på elever som känner sig helt främmande för att ägna

någon större omsorg åt kärnämnen. De var studietrötta redan då de gick ut grundskolan och inte var det väl mötet med en så stor del kärnämnen de längtade till då de kom till en gymnasieutbildning med praktisk inriktning. Jag tror dock inte att det är kärnämnen i sig som är problemet utan vi har här istället ett didaktiskt problem. Om den i kursplanerna (lpf 94, kursplaner för BP och HV, program mål) påbjudna infärgningen av kärnämnen fungerar som tänkt är, skulle kanske förståelse och motivation hos eleverna nå upp till högre höjder än vad som är fallet idag.

Hela gymnasieskolan står inför stora förändringar, inte minst gäller det de yrkesförberedande programmen där just lärlingsutbildningen kommer in som ett nytt inslag, i en del fall efterfrågad av näringslivet, i andra fall kanske inte efterfrågad av företagen men då de konfronteras med möjligheten, ofta reagerar positivt. Detta visar min egen undersökning bland Värmländska företag i träbranschen (Andersson, 2007).

Lärlingsutbildningen är den äldsta metoden för att lära sig ett yrke och internationellt sett förmodligen fortfarande den vanligaste. I många europeiska länder har denna utbildningsform aldrig försvunnit och har fortfarande stor betydelse i yrkesutbildningarna, dels för elevernas möjlighet till anställning men också till fromma för företagens rekryteringsbehov (Skolverket 2007, *Rapport gymnasial lärlingsutbildning*)

I Sverige har lärlingsutbildningen under hela 1900-talet minskat i betydelse (SOU 1999:119). Istället är det den skolförlagda utbildningen som blivit förhärskande. När riksdag och regering, efter internationellt mönster, nu vill återinföra lärlingsutbildningen som skolform, är det inte enbart skolan som måste reformeras utan även näringslivet måste börja anpassa sig till detta nya sätt att rekrytera personal på. Det är en anpassning som tar tid att genomföra. De flesta företagen är på sin höjd vana vid att ta emot APU-elever från skolan men att, i företaget, nästan hela tiden ha en eller flera personer i utbildning är något helt nytt och annorlunda. Frågan är om företagen och eleverna kommer att acceptera en sådan reform och om båda dessa parter anser att kunskapsnivån och anställningsbarheten blir bättre av den.

Det kinesiska ordspråket i inledningen innefattar mycket av det som anses väsentligt i lärlingsutbildningen. Det är min förhoppning att denna rapport skall ge ytterligare ljus åt det påståendet.

1.2 Syfte

Syftet med föreliggande rapport är att undersöka om det ur pedagogisk synvinkel är motiverat att återinföra lärlingsutbildning som skolform i Sverige. Hur ställer sig lärare, elever och handledare till det?

1.2 Frågeställningar

- Finns det väsentliga skillnader mellan den företagsförlagda utbildningen och den skolförlagda, avseende elevernas kunskaper och anställningsbarhet?
- Är det befogat att återinföra lärlingsutbildning som skolform i Sverige?

1.4 Avgränsningar

För att få svar på frågorna måste en jämförande undersökning göras mellan företagsförlagd utbildning och skolförlagd utbildning. Två företagsförlagda gymnasieskolor undersöks där ett program från vardera skolan representeras. Dessa program jämförs sedan med motsvarande program på två olika gymnasieskolor med skolförlagd utbildning. Tre intervjuer genomförs på varje skola, dels med en lärare och en elev samt med en handledare på företag. Detta ger totalt sex intervjuer.

2. Centrala begrepp och teoretiska perspektiv

2.1 Begreppen mästarlära och lärlingsutbildning

I Encyclopedia Britannica(1996), definieras mästarlära ("apprenticeship") som: "utbildning i en konstart, ett ämne eller ett hantverk enligt ett juridiskt kontrakt, som definierar förhållandet mellan mästare och lärling samt förhållandets varaktighet och betingelser". I Nationalencyclopedin (internetupplagan) definieras lärlingsutbildning som: "individuell yrkesutbildning inom vissa branscher som till större delen är förlagd till företag" Mästarlära och lärlingsutbildning är två begrepp med likartad betydelse. I mästarlära framhävs dock läromästarens roll för lärandet. Lärlingsutbildning understryker lärlingarnas lärande.

Lave & Wenger (2004) beskriver hur lärlingssystemet som pedagogisk miljö, fungerar i praktiken. De har studerat skraddare hos Vai- och Golafolken i västra Afrika. De beskriver just att lärlingskapet innebär delaktighet i en specialiserad social praktik där gemenskapen bygger på en professionell samhörighet. "Lärlingen blir undervisad i en mängd skilda tekniker och lär sig samtidigt grundläggande värderingar om vad skraddaryrket innebär" (Lave & Wenger 2004)

Det framgår tydligt i Lave och Wengers studie att individens identitet och självbild är en väsentlig komponent av lärandet. Det handlar i mångt och mycket om att skaffa sig en identitet och därmed också en social position. Härigenom skapas också en lojalitet mellan lärande och yrket, mellan mästaren och lärlingen. Eftersom mästare förkroppsligar den position som lärlingen själv vill komma i åtnjutande av, så är lärlingen tvungen att acceptera mästarens auktoritet (Säljö 2002). Det är ju mästare som sitter inne med de kunskaper som lärlingen behöver komma i åtnjutande av för att nå upp till detta mål.

Säljö resonerar utifrån denna beskrivning kring viktiga aspekter av hur lärande har en logik och uppbyggnad som skiljer sig från produktion. "Vad som är logiska och effektiva sätt att organisera en typ av verksamhet (produktion) skiljer sig från vad som är fallet i ett annat (lärande)"(Säljö 2002). Lärlingen lär sig oftast genom att observera och härma, medan eleven i skolan har större möjlighet att experimentera och vara kreativa med olika material och tekniker. Detta kan en företagsförlagd utbildning sällan tillåta sig då ekonomiska aspekter genast kommer in i bilden.

Att ha identitet som elev är i viktiga avseenden att befinna sig i en historiskt och kulturellt mycket speciell position som inte har den förankring i produktion som lärlingen hade. Den kräver att man lär sig se sina egna prestationer i relation till en abstrakt process – lärande - och bara sällan bekräftas prestationerna och aktiviteterna genom att de får ett bruksvärde i någon social praktik. Detta är en väsentlig psykologisk skillnad med stora implikationer (Säljö 2002).

Nielsen & Kvale (2000) anger fyra huvudaspekter av mästarlära eller situerat lärande:

Praxisgemenskap som är en av de fyra huvudaspekterna, innebär att lärandet sker i sin traditionella form som en yrkesmässig gemenskap i hantverksproduktionen. Genom att på sidan om finnas med i gemenskapens produktiva aktiviteter lär sig lärlingen gradvis hantverkets väsentligaste färdigheter, kunskaper och värden genom att röra sig från det perifera deltagandet till att bli en fullvärdig medlem av yrket.

Tillägnelse av yrkesidentitet: att etablera en yrkesidentitet genom att successivt införskaffa yrkets många färdigheter för att slutligen kunna behärska yrket.

Lärande utan formell undervisning: med mästarlära följer en komplex och differentierad social struktur, där det finns möjlighet att observera och imitera det arbete mästaren, gesällerna och de andra lärlingarna utför.

Utvärdering genom praktik: utvärdering av kunskapsinhämtningen sker huvudsakligen i arbetssituationen, genom kontinuerlig prövning av färdigheter och genom respons på hur produkterna fungerar och genom kundernas reaktioner. En traditionell mästarlära avslutas med ett formellt prov för att erhålla gesällbrev (Nielsen & Kvale, 2000)

Mästarlärans och lärlingsutbildningens vagga var alltså skråväsendet som varade från medeltiden fram till 1864. Då infördes fullständig näringsfrihet i Sverige och skråväsendet var därmed helt avskaffat. Skråväsendets monopol kritiserades som hindersamt för en ekonomisk utveckling. En friare näringslagstiftning skulle ge mer gynnsamma verkningar för samhället (Jernström 2000, sid 29).

Begreppet lärlingsutbildning kan idag kännas lite vagt och används i Sverige i en rad olika betydelser. Innebörden har allt mer förskjutits till att handla om utbildning förlagd till arbetslivet i största allmänhet. Från traditionell eller klassisk lärlingsutbildning till en modell för arbetsplatsförlagt lärande. I länder med en etablerad lärlingsutbildningstradition råder ingen tveksamhet om begreppets innebörd. Det handlar om ett kontraktbaserat anställningsförhållande med en kombination av arbetsplatsförlagda och skolförlagda utbildningsmoment (Olofsson & Wadensjö, ESS 2006:4). Läs vidare under rubrik 2.9

2.1.1 Praktiskt kunnande, yrkeskunnande

Det finns en hel flora av termer som tillsammans försöker förklara vad kunskap och i det här fallet yrkeskunskap är och står för. Om vi håller oss till skolans värld så anges i läroplanens huvudbetänkande (SOU 1992:94) fyra olika kunskapsformer som fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. De olika formerna samspelar med varandra och utgör varandras förutsättningar (Carlsson 2001). Det förekommer dock att det finns en indelning av begreppen i teoretiskt och praktiskt kunnande. Detta innebär att fakta och förståelse är kopplat till teoretiskt kunnande. Färdighet och förtrogenhet är på motsvarande sätt kopplat till praktiskt kunnande (Carlsson 2001). Carlgren (Bildning och kunskap 2003, sid30) menar att ”gränsen mellan manuella och intellektuella verksamheter håller på att upplösas. Därigenom skärps kraven på skolans kunskapsuppgift”. Carlgren menar vidare att kunskapsbegreppet inte är statiskt utan att det varierar mellan olika områden och över tid.

Molander reflekterar själv över sitt användande av begreppen teoretisk och praktisk kunskap i boken *Kunskap i handling* (2004). ”Jag är nog mer försiktig med termerna teoretisk och praktisk än jag var när jag skrev *Kunskap i handling*” (Jernström 2000 s. 21), han menade att begreppet ”det reflekterade kunnandet” är bättre som begrepp än ”praktik ledd av teori” (Jernström, 2000, s 21). Säljö pekade på att de uttryck som vi har för kunskap och lärande i vårt vardagsspråk, har stor betydelse för vår syn på desamma. ”Ingen mänsklig verksamhet är i sig teoretisk eller praktisk” (Säljö, 1995, i Jernström, 2000 sid21). Säljö resonerar vidare om det sociokulturella perspektivets betydelse i lärandet. Han menar att det i det perspektivet är grundläggande att ”fysiska liksom intellektuella/språkliga redskap, *medierar* verkligheten för människor i konkreta verksamheter” (Säljö 2002, sid 81). Han säger vidare att begreppet medierar, antyder, ”att människor inte står i direkt, omedelbar och otolkad kontakt med omvärlden” (Säljö 2002, sid 81). Han menar att vi hanterar den med hjälp av olika fysiska och intellektuella redskap som utgör integrerade delar av våra sociala praktiker.

Det dualistiska synsättet där man gör åtskillnad mellan teoretisk och praktisk kunskap, kan spåras till den franske filosofen Descartes(1596-1650) mekaniska världsbild där det fanns en skarp åtskillnad mellan kropp och själ (Jernström 2000). Detta synsätt har varit förhärskande ända in i modern tid och dagens forskare verkar vara eniga om att kunskapsbegreppen ”teoretisk” och ”praktisk” är beroende av varandra. Enligt Sjögren (1997) förvärvar vi förtrogenhetskunskapen genom praktisk erfarenhet och med dess hjälp tolkar vi teorier, metoder och regler. ”Det innebär att vi tömmer aktiviteten på påståendekunskap (teoretisk, förf.anm.) om vi avlägsnar färdighets- och förtrogenhetskunskapen från densamma”(Sjögren 1997, i Jernström 2000).

Höghjelm (skolverket 2001 sid 74) hävdar att man kan inta två ståndpunkter beträffande begreppet *yrkeskunskap*. Den ena betraktar kunskap som en sammansatt process av tradition och kultur och den andra delar in kunskap i teoretisk, praktisk och förtrogenhetskunskap.

Molander (1995) pratar om ”kunskap i handling” och Göranson (1990, i Jernström, 2000) om ”praktiskt intellekt”. Innebörden av dessa begrepp är en helhetssyn där både teoretisk och praktisk kunskap ingår. Enligt Molander innefattar begreppet ”kunskap i handling” bland annat följande:

- Förtrogenhet med ett verksamhetsområde, dess problem, uppgifter och förutsättningar
- Gott omdöme;
- Känsla för väsentligheter och utvecklingsmöjligheter;
- Uppmärksamhet, inte minst på det som kan gå fel och bli bättre;
- Förmåga att hantera det unika och oförutsedda; (Molander 1995 s.34)

Höghjelm(2005) strukturerar upp begreppet ”yrkeskompetens” i tre nyckelbegrepp inom det yrkespedagogiska området, nämligen ”yrkeskultur, yrkespraxis samt yrkeskunskap”. Höghjelm (skolverket 2001, sid 72) hävdar att det finns visa grundläggande skillnader mellan den yrkesutbildningsverksamhet som organiseras i skolans formella utbildningssystem och den icke organiserade utbildningen som sker i arbetslivet, särskilt inom de små och medelstora företagen vilka också är de vanligast förekommande. Höghjelm menar att skillnaden kan förklaras i att det rör sig om två olika kulturer, skolkulturen och olika företagskulturer. Skolkul-

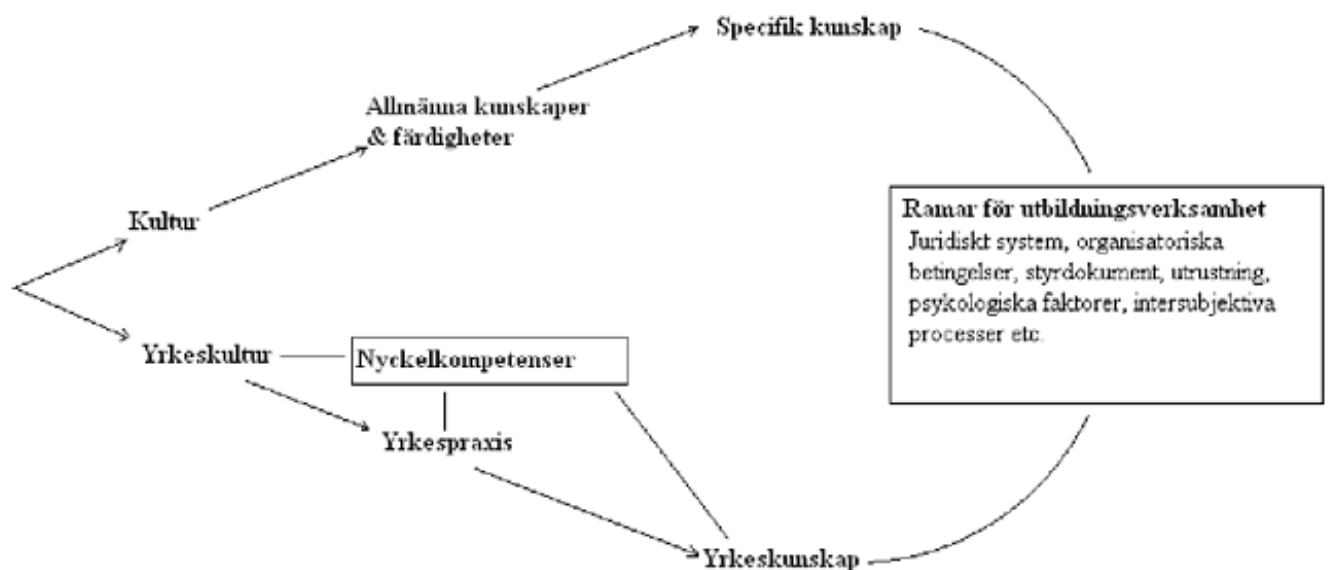
turen tillhandahåller grundläggande kunskaper, ”allmänbildning” samt s.k. nyttiga kunskaper som anges i olika styrdokument. Höghielm benämner dessa som ”ramar för utbildningsverksamheten”. Det specifika för arbetslivet lyfter Höghielm fram som de tre ovan nämnd begreppen:

Inom alla yrken finns en *yrkeskultur* (Höghielm, 2005 sid 9). Det handlar om en överföring av både tekniskt kunnande och normativa moment som vuxit fram under en viss tidslängd eller överföring av kollektiva erfarenheter.

De kollektiva erfarenheterna rymmer i sig en *yrkespraxis* som innebär att följa vissa regler och procedurer som kan benämnas yrkestraditioner. Yrkespraxis innehåller en anda som inte kan meddelas andra direkt genom formella beskrivningar. Den innehåller också en etisk dimension.

De mer yrkesspecifika *yrkeskunskaperna* och yrkesskickligheten slutligen, består i att handlingen utförs så att man vet vad man gör och gör det med avsikt efter reflektion och övning. Relationen mellan skolkultur och företagskultur illustrerar Höghielm med följande figur:

Särdrag, formell utbildning

Särdrag, arbetslivet

Figur 1: Relationen mellan skolkultur och företagskultur. Ur Höghielm, *Villkor och vägar för grundläggande yrkesutbildning*. Skolverket 2001.

Ellström (2002 s. 21) avser med kompetens en individs potentiella handlingsförmåga i relation till en viss uppgift, situation eller kontext, alltså förmågan att framgångsrikt utföra ett arbete, ”inklusive förmågan att identifiera, utnyttja och, om möjligt, utvidga det tolknings-, handlings- och värderingsutrymme som arbetet erbjuder”. Ellström preciserar denna förmåga i följande termer:

- psykomotoriska faktorer, dvs. olika typer av perceptuella och manuella färdigheter (t.ex. fingerfärdighet, ”handlag”);
- kognitiva faktorer, dvs. olika typer av kunskaper och intellektuella färdigheter (t.ex. förmåga att lösa problem och fatta beslut);
- affektiva faktorer, dvs. viljemässiga och känslomässiga handlingsförutsättningar (t.ex. engagemang, värderingar);
- personlighetsfaktorer, dvs. handlingsförutsättningar relaterade till personlighetsdrag (t.ex. självförtroende; självuppfattning); och
- sociala faktorer, dvs. olika sociala färdigheter (t.ex. samarbets-, ledarskaps- och kommunikationsförmåga) (Ellström 2002 s. 21)

2.1.2 Tyst kunskap

Tyst kunskap är ett flitigt använt begrepp bland forskare som försöker att teoretisera praktisk kunskap. Det var den österrikiske filosofen Ludvig Wittgenstein som i sitt *Tractatus Logico-Philosophicus*, först lade fram tanken om att praktisk kunskap kunde vara tyst. (vad man icke kan tala om, därom måste man tiga) (i Jernström 2000 s.24). Polanyi (i Jernström 2000) utvecklade begreppet på så sätt att han räknade med en växelverkan mellan tyst kunskap och intellektualistisk reflektion. Vad ”tyst kunskap” egentligen står för har allt sedan 1980-talet diskuterats av många forskare. Molander(1990) pekade på att ”tyst kunskap” inte markerar en särskild typ av kunskapsinnehåll utan snarare ett förhållningssätt där kunskapen sätts till arbete (Jernström 2000). Janik (1996 i Jernström 2000) menade att den ”tysta kunskapen” inte förvärvas genom studier och att den först och främst är en kunskap i kroppen i motsats till kunskap i huvudet (i Jernström 2000). Holm (1993) pekade på att praktikerns ”tysta kunskap” innefattar klokhet, kunnighet, färdighet och sunt förnuft (i Jernström 2000). Yrkets *praxis* lär sig eleven/lärlingen så (Brandt 1990 s. 48): ”summan av de tysta regler som konstituerar ett yrke: de regler som den sociala gruppen anser rätt att tillämpa i yrkesspecifika situationer” (i Jernström 2000)

Ellström (2002) gör en enligt honom själv viktig distinktion mellan explicit respektive implicit kunskap. Med explicit kunskap avser han kunskap som i högre eller lägre grad kan formuleras i ord och därmed är kommunicerbar. Denna typ av kunskap kallas också för teoretisk kunskap eller påståendekunskap. Ellström menar vidare att en stor del av den kunskap vi har eller förvärvat istället är implicit till sin karaktär. Här kommer begreppet ”tyst kunskap”(”tacit knowledge”) in i sammanhanget. Ellström (2002) säger vidare att begreppet har tre olika innebörder. Han ger exempel på den *filosofiska* den *psykologiska* och den *sociologiska* innebörden av ”tyst kunskap” (Ellström 2002 s. 24). I filosofisk mening kan, vidare, enligt Ellström tyst kunskap vara, dels färdighetskunskap eller praktisk kunskap men också erfarenhetskunskap eller förtrogenhetskunskap.

Molander (2004) menar att ”tyst kunskap” är en bra beteckning ”därför att basen i kunskapen inte finns i en eller annan språklig formulering utan i verksamheten att göra och genomföra uppgifter” (Molander 2004). Han menar, som grund för detta uttalande att, kunskaper från praktiska kunskapstraditioner ”förmedlas och skapas främst genom *föredöme* (t.ex. från mästare till lärling), *övning* och *personlig erfarenhet*, Detta kan kallas för ”tyst kunskap” ”.

Jernström uppvisar däremot i sin doktorsavhandling kritiska synpunkter på begreppet ”tyst kunskap”. Just denna, ovan beskrivna tradition med överföring av ”tyst kunskap” i ett mästare - lärlingsförhållande, är det hon är kritisk mot. Hon menar i sin avhandling att den tysta kunskapen inte alltid är tyst. ”Mina resultat visar att den teoretiska konstruktionen vägleder lärlingarna och mästaren i deras arbete. Det tyder på att det finns ett inre språk, som ibland till och med blir helt hörbart när mästaren eller lärlingen pratar högt för sig själv” (Jernström 2000 sid. 153). Hon visar också på betydelsen av kroppsspråket med gester och miner samt det verbala språket i form av bland annat skrönor och metaforer.

Mästarens berättelse i form av en metafor ger lärlingen möjlighet att i den konkreta situationen, fånga upp essensen i det som mästaren berättar, samtidigt som metaforen också ger utrymme för lärlingens egna innovationer (Jernström 2002 s153).

Hon avslutar diskussionen i sin avhandling med att påstå att hon lyft fram tillräckligt många argument som visar att den ”tysta kunskapen” ingalunda är tyst och osynlig. Detta står då i kontrast till Molander (2004 s 34) där han hävdar: ”En innebörd av >>det tysta>> är >>det ordlösa>> överförandet av kunskaper, visa genom att göra”. Samtidigt menar också Molander, liksom Jernström, att en lärlings personliga inträde i traditionen och skapandet av en professionell identitet, bland annat sker genom en mästares berättelser och minnen (Molander 2004 s13).

2.1.3 Reflektion och uppmärksamhet i handling

Den som mest förknippas med uttrycket ”den reflekterande praktikern” är Donald A. Schön (1983) vilken lagt fram en kunskapsteori för praktiskt kunnande. Ett nyckelbegrepp är reflektion-i-handling (*reflection-in-action*). Det viktiga för Schön är att praktikern tänker och reflekterar i handling. Detta i diametral motsats till Dreyfus´ påstående att experten inte tänker(när hon handlar) (i Molander 2004 s. 132). Schön (Molander 2004) talar om den *reflekterande praktikern*, vars handlande utmärks av *kunskap-i-handling* och *reflektion-i-handling*. Här lägger Molander tonvikten på ”praktikerns kunnande” och ”kunniga praktiker”.

Den kunniga praktikern skall kunna hantera även situationer hon inte mött förut och situationer som karaktäriseras av osäkerhet, instabilitet och värdekonflikt – vilket är typiskt för den verklighet som praktiker möter. (Molander 2004 s. 135).

Genom reflektion i handling skapar, enligt Molander, den kunniga praktikern mening och sammanhang i situationer som från början saknar, eller åtminstone visar brister i dessa avseenden. ”Skapandet sker i interaktion med situationen i fråga” (Molander 2004 s. 136)

En sammanfattande beskrivning av det porträtt som Schön tecknar av den *reflekterande praktikern*, får vi i Jernström & Säljö (2004 s.197). Den reflekterande praktikern känner igen problem och kan reflektera över på vilket sätt de skiljer sig från och även liknar problem han tidigare stött på. Han har också till sitt förfogande en repertoar av möjliga lösningar. Där kan han sälla fram den mest lämpliga lösningen för den aktuella situationen.

Molander vidgar bilden av begreppet *kunskap i handling* då han menar att det i hög grad handlar om uppmärksamhet, ”uppmärksamhet i handling”. Uppmärksamhet som ”kräver rutin och övning tillsammans med en vidare förståelse av verksamheten och det sammanhang den ingår i”. (Molander 2004 s. 237).

Thomas Tempte anger en annan vinkling av kunskapsbegreppet då han pratar om *det praktiska intellektet*. Här gör han dock en åtskillnad mellan det praktiska och det abstrakta intellektet då han undrar om dagens utbildningssystem kan förändras i en riktning som förenar dessa båda (Tempte 1997 s. 101).

Den amerikanske pedagogen och filosofen John Dewey (1859-1952) utvecklade den s.k. pragmatiska kunskapssynen vars grund finns i föreställningen om människans samspel med naturen, samhället och medmänniskorna. Han menade att det är detta samspel som formar människan och hennes orientering till sin omvärld (i Forssell 2005 s. 81). Dewey skriver om reflekterande uppmärksamhet som resultatet av en vilja att åstadkomma något med hjälp av målinriktade handlingar. ”Det är när man söker förverkliga dessa och ställs inför problem och frågor som pockar på lösningar och svar som lärandet sker” (i Forssell 2005 s. 90). Han kritiserade redan i början av 1900-talet det då rådande skolsystemets uppdelning mellan det teoretiska och det praktiska. Han hävdade att en integration av dessa båda skulle ge mer engagerade elever. Innebörden av följande citat, som hänvisar till Deweys tankar, diskuteras flitigt även idag gällande yrkesutbildningarnas innehåll: ”De flesta människor saknar ett mer renodlat intresse för det intellektuella, andra kan inte utveckla det på grund av ogynnsamma omständigheter eller förmår det inte” (Forssell 2005 s.92). Dewey återkom ofta till tankar kring hur lärandet kunde ske på ett naturligt och otvunget sätt. Elevernas tankar skulle inte vara koncentrerade på studier eller inläring, utan på det som situationen kräver, samtidigt som inläring blir resultatet. Det gäller alltså att hitta metoder i undervisningen där eleverna kan komma fram till svar som har inläring som en oundviklig konsekvens (Hartman, Lundgren 2004 s. 146). Tankar som mycket väl bör höra hemma inom yrkespedagogikens område även idag.

2.1.4 Situerat lärande

Tankar kring hur lärandet sker i sociala praktiker beskrivs av Säljö bl.a. på följande sätt:

Tänkande, kommunikation och fysiska handlingar är situerade i kontexter och att förstå kopplingen mellan sammanhang och individuella handlingar är något av kärnpunkten i ett sociokulturellt perspektiv (Säljö 2000 s. 130).

Det situerade lärandet, *situated learning*, innefattar många pedagogers samlade tankar kring lärandeprocessen. Lave & Wenger (i Nielsen & Kvale 2000 s. 33). Liksom Säljö anför de en teori om att situerat lärande innebär en uppfattning om kunskap och lärande som är relationell. ”Innebörden av en praxisgemenskaps verksamheter förhandlas fram av dess aktörer samt att lärandet drivs av såväl engagemang som dilemman” (Nielsen & Kvale 2000 s. 33). Ur detta perspektiv, menar Lave & Wenger, att det inte finns några handlingar som inte är situerade.

Gustavsson (2002 s. 91) drar ur Lave´s teorier fram liknande slutsatser. Följande passar väl in i lärlingsutbildningens pedagogik:

Kunskap ses helt och hållet som en praktik, en aktivitet, som man lär sig genom att delta och praktisera i de verksamheter där kunskapen finns inbyggd [...] Kunskapen inhämtas genom att man successivt skolas in i ett socialt sammanhang. Sådana läroprocesser involverar hela människan (Gustavsson 2002).

Innebörden av detta blir alltså att generell och abstrakt kunskap inte har någon mening utanför ett specifikt sammanhang. Lärandet blir ”en aspekt av alla de aktiviteter vi bedriver [...] lärande och kunskap har blivit helt kontextualiserad, bunden till sitt sammanhang” (Gustavsson 2002 s. 92). ”Kunskapen och lärandet är bundet till den situation eller praktik i vilken den använts” (Gustavsson 2002 s. 91).

Vygotskij såg lärandet som socio-kulturell-historisk praxis, vilket innebär att psykologiska processer skall förstås som aktiviteter, inte sprungna ur en inre mental idévärld. ”det är i människors faktiska och praktiska liv som psykologiska processer har sin grund” (i Strandberg 2007 s. 11). Aktivitet blir ett nyckelord och de aktiviteter som leder till utveckling och lärande är enligt Vygotskij (i Strandberg 2002 s. 11):

Sociala aktiviteter, interaktioner med andra människor är grunden för våra kompetenser. ”Mitt inre tänkande har föregåtts av yttre tänkande tillsammans med andra” (Strandberg 2002 s.11). Detta kallar Vygotskij för ”utvecklingens allmänna lag” vilket innebär att all utveckling uppenbarar sig först som faktiska fysiska relationer mellan människor, sedan som tankearbete inom individen. Den kraftfullaste källan till lärande och utveckling är enligt Vygotskij den interaktionella miljön (Strandberg 2002 s.28).

Medierade. Mellan oss och världen finns medierande artefakter – verktyg och tecken – som hjälper oss när vi löser problem, minns, utför arbetsuppgifter och när vi tänker.

Situerade. Människans aktiviteter är alltid situerade, de äger rum i specifika situationer som kulturella kontexter.

Kreativa. Det fjärde kännetecknet för aktiviteter som enl. Vygotskij leder till lärande och utveckling är de kreativa, de gränsöverskridande. Lärande är inte bundet till givna tillstånd eller stadier. ”Vi överskrider dessa med hjälp av utvecklingszoner där vi övar och prövar det vi ännu inte kan” (Strandberg 2002 s.12)

Rogoff har på ett intressant sätt utvecklat tankarna kring situerat lärande. Hon införde begreppet ”guided participation”. Hon fäster här uppmärksamheten på ”att både vägledning och deltagande i kulturellt värderade aktiviteter är nödvändiga för barns lärlingskap i tänkande” (Jernström 2000 s. 53). Detta gäller även i hög grad för lärlingars lärande i arbetslivet. I dagens diskussioner om en ny form av lärlingsutbildning är handledarskapet en mycket viktig ingrediens (Dir 2008:106).

3 Utbildningsmodeller

3.1 Tidiga former av yrkeslärande

Att organisera produktionen i samhället har långa traditioner i både Sverige och många andra europeiska länder. Lindström (Lindström, 1991) skriver om att den medeltida människan alltid ingick i någon form av gemenskap. Förutom familjegemenskapen kunde det t.ex. vara en riddarorden, en klosterorden, en by- eller bygdegemenskap, en stadskommun ett gille eller ett skrå . I städerna fanns skråväsendet som organiserade hantverkare i olika skråämbeten, d.v.s. sammanslutningar av alla hantverkare inom ett yrke. ”Att tillhöra ett ämbete innebar både att utöva en viss näring och att tillhöra en gemenskap av de hantverkare som utövade samma näring” (Lindström, 1991).

Mästare och lärling i skråväsen och hantverksutbildning, är gemensamma begrepp i många europeiska länder. Metoden att lära ett yrke i ett mästare-lärlingsförhållande är starkt hierarkiskt och har funnits som, i stort sett, den enda utbildningsvägen till ett hantverk sedan medeltiden, fram till 1800-talets mitt (Lindberg 1989).

Innan mästare-lärlingsystemet uppkom på medeltiden, skedde lärandet inom den egna familjekretsen och bygdegemenskapen. Det handlade om att kunna utföra många olika typer av sysslor för att klara överlevnaden. Mästare-lärlingsystemet innebar en betydande institutionalisering och reglering av lärandet genom att kunskapsförmedlingen och färdighetsträningen på ett alltmer tydligt sätt separerades från familje- och vardagsliv (Säljö 2002). För att skaffa sig yrkeskunskaper fick man lov att träda in som lärling i en yrkesgemenskap.

Både de fysiska redskap individen måste lära sig hantera, och de intellektuella redskap (kunskap och värderingar) som var nödvändiga att behärska för att fylla en funktion i produktionen av vissa varor och tjänster, förutsatte erfarenheter som måste göras i specialiserade miljöer (Säljö 2002).

3.2 Gesällvandring

Inom skråväsendet var det vanligt med internationella kontakter. Dessa kontakter fick man genom lärlingars och gesällers vandringar till Centraleuropa. De arbetade i olika verkstäder på sin vandring och spred på detta sätt kunskap mellan Europas länder. De utvecklade sitt eget hantverk, lärde sig språk och byggde nätverk av stor betydelse för framtiden. Gesällvandringen illustrerar på ett påtagligt sätt att kunskaper och färdigheter inte bara är något man inhämtar utan i ännu större grad något man blir delaktig i genom sociala kontakter. Detta var giltigt i medeltidens Europa och det gäller fortfarande (Nielsen - Kvale 2000).

Här är det intressant att jämföra dagens satsningar på att utveckla skolan internationellt. Internationella programkontoret är en statlig myndighet som stöttar bl.a. skolor i deras arbete för att utveckla internationella kontakter. Regeringen och EU anslår pengar för att underlätta dessa kontakter. Bl.a. gäller detta APU:n, gymnasieelevernas arbetsplatsförlagda utbildning (www.programkontoret.se). Här går det alltså att se en återkoppling till skråväsendets gesäll-

vandringar, då samma typ av verksamhet i viss mån håller på att återskapas, mer än 150 år efter att den senast avskaffades!

3.3 Yrkesutbildningen efter 1864

Traditionerna kring en yrkesarbetares utbildningsgång levde dock kvar efter att skråväsendet formellt hade avskaffats, även inom den industri som nu växte fram. Industrin behövde kvalificerad arbetskraft, hantverkarens kunskaper omsattes i massproduktion och personalen utbildades som lärlingar. Det var ju endast en begränsad skara som hade den möjligheten. Övriga arbetare erbjöds ingen utbildning alls. Yrkeskolor inom skilda yrken startades men i början av 1900-talet protesterade ledande näringslivsaktörer, utbildningen var för enkel och otidsenlig, dessutom var det alldeles för få som hade möjlighet att skaffa sig en yrkesutbildning (SOU 1999:119).

Regeringen tillsatte en utredning och 1918 beslöts att starta lärlingskolor och yrkeskolor. För att få börja i yrkeskola måste man först genomgå lärlingskola, ett försök att skilja kvalificerad yrkesutbildning från grundläggande yrkesutbildning. Staten tog nu alltså över yrkesutbildningen från företagen, även om lärlingsgången fortfarande fanns kvar i viss utsträckning. Utbildningsgången i skolorna liknade i mångt och mycket den traditionella lärlingsutbildningen. Dessa nya utbildningsformer fick ingen större utbredning, i slutet av 1920-talet uppgick elevantalet till 10000 och i mitten av 1940-talet var det endast 5 % av yrkesarbetarna som hade en yrkesutbildning. Mellankrigstidens stora arbetslöshet startade en ny debatt om yrkesutbildningens betydelse (SOU 1999:119)

Inom ramen för Saltsjöbadsavtalet 1938, tillsattes en arbetsmarknadskommitté som fick stor betydelse för yrkesutbildningarnas framtid. Verkstadsskolor startades och yrkesutbildningens betydelse för att underlätta tekniska förändringar i företagen och arbetskraftens rörlighet på arbetsmarknaden, betonades. I den ekonomiska politik som formades efter andra världskriget blev utbildning en huvuduppgift. Strukturen för yrkesutbildningen såg likadan ut från början av 1900-talet fram till slutet av – 60 talet då denna struktur starkt kritiserades.

I 1950-talets reformer var det enligt Olofsson & Wadensjö (ESS 2006:4) tre principiellt mycket viktiga ingredienser som hade betydelse för den svenska yrkesutbildningsmodellens gestaltning:

- Lärlingsutbildningen uppfattades som en angelägenhet för klassiska hantverksyrken, inklusive yrken inom byggnadssektorn. För övriga yrken sågs skolförlagd heltidsundervisning i yrkeskolor och verkstadsskolor som den naturliga utbildningsvägen.
- Det var inte tal om att reglera formerna för lärlingsutbildningen, t.ex. för att garantera en fungerande växelutbildning. Förslag om att hantverksmästare skulle vara skyldiga att låta lärlingar följa yrkesteoritisk utbildning i yrkeskolor (utan förlorad arbetsinkomst) antogs inte.
- Några strävanden efter att standardisera lärlings- och yrkeskoleutbildningarna, för att uppnå jämförbarhet och i förlängningen underlätta en större rörlighet på arbetsmarknaden, förekom inte.

Hela den obligatoriska utbildningen reformerades och resultatet blev den nya gymnasieskolan 1971 då alla utbildningsgångar samlades i en och samma skolform. Möjlighet till vidareut-

bildning och omskolning för äldre gick att få genom kurser i AMS och den kommunala vuxenutbildningens regi. Yrkesutbildning på högskolenivå byggdes också ut under 1970 – talet, starkt understödda av fackföreningarna. Fortfarande pratades det om yrkesutbildning.

1986 års utredning om yrkesutbildningarna (SOU 1986:2) resulterade i dagens 3-åriga yrkesförberedande program. Tanken var att öka ungdomarnas allmänna kompetens för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden, praktikinslagen skulle öka till en tredjedel av utbildningstiden för att stärka arbetslivsanknytningen. Utbildningarna skulle också ge inträdesbiljett till högre utbildning, högskola och universitet (SOU 1999:119). Härmed blev yrkesutbildningarna endast yrkesförberedande.

Under den senaste socialdemokratiska regeringsperioden i Sverige initierades år 2000 en försöksverksamhet, LIA försöket(SFS 200:690), som var en del i reformeringen av den svenska yrkesutbildningen. Ur den försöksverksamheten har sedan vuxit fram andra försök med modellskolor och idéskolor (www.skolverket.se). Försöken har haft som mål att öka graden av arbetsplatsförlagd utbildning inom gymnasieskolan och därmed också utvärdera möjligheterna till bl.a. en lärlingsutbildning

3.4 Idéskola för yrkesutbildning

Yrkesutbildningsdelegationen har på uppdrag av regeringen jobbat för att främja utvecklingen av den gymnasiala yrkesutbildningen och att ge regeringen råd i frågor rörande den gymnasiala yrkesutbildningen. Prioriterade utvecklingsområden har varit samverkan mellan skola och arbetsliv, integration mellan kärnämnen (t.ex. matte, svenska) och karaktärsämnen (yrkesämnen) och regional samverkan inom den gymnasiala yrkesutbildningen. En idéskoleverksamhet har startats. Verksamheten bygger på att lära av varandra, att tillägna sig en uthållig utvecklingsmetodik och att skaffa kunskaper utifrån. Ett 20-tal gymnasieskolor har valts ut för att vara centrum i ett nätverk för skolutveckling. I nätverket ingår ungefär 150 gymnasieskolor med yrkesutbildning. Delegationen har också initierat en pedagogisk utbildning för handledare på de arbetsplatser som tar emot gymnasieelever. Delegationen har också verkat för att en särskild yrkeslärarutbildning kommit till stånd (utbildningsdepartementet, pressmeddelande 2007-01-03)

3.5 Modellskolor

År 2006 inleddes en verksamhet med modellskolor på initiativ av yrkesutbildningsdelegationen. Fem modellskolor fanns och syftet med dessa var att de skall kunna tjäna som exempel och förebilder för de skolor som ville starta den reguljära gymnasiala lärlingsutbildningen redan hösten 2007.

Vid ett besök jag gjort på en av dessa skolor, Tjörns Utbildningscenter, hade jag också ett samtal med rektorn på Företagsförlagda Gymnasiet där. En sammanfattning av det samtalet, som följer nedan, visar rektors uppfattning om skolans arbete med företagsförlagt lärande.

Skolans vision är att ”varje individ skall lyckas” och rektor tycker att förutsättningarna att lyckas med den visionen är mycket goda med de betingelser som råder i denna utbildningssituation. Det är många olika faktorer som gör att ungdomar söker sig till den företagsförlagda utbildningen. Ofta nämns skoltrötthet, dålig motivation, svårighet att klara av de teoretiska ämnena mm. Rektor betonar att kärnämnen är viktiga, inte minst för att klara av många av uppgifterna ute på arbetsplatserna.

Det är inte ovanligt att elever som tidigare haft svårt för flera av kärnämnen, klarar av dem mycket bättre när de kan applicera kurserna på den praktiska delen i undervisningen. Sammanhangen blir tydligare. Om resultatet blir dåligt för någon elev, är det mycket sällan detta beror på bristande intelligens, snarare bristande intresse och motivation. Personalen försöker så långt som möjligt, hela tiden med visionen för ögonen, hitta lösningar som passar varje enskild individ. Hela tiden söker man nya vägar och individuella utbildningsplaner för att varje individ skall få möjligheten att lyckas.

Eftersom skolan inte har några verkstadslokaler som kostar pengar, finns det större möjlighet att ha en utökad lärarkår som kan ägna sig mer åt individen än åt dyra utrustningar. Utbildningsmodellen på skolan utgår från den konkreta situationen ute på företagen. Eleverna reflekterar över det de lärt sig. Därefter kan man teoretisera och sedan komma tillbaka till den konkreta situationen. Modellen kallas för ”den rättvända pedagogiken”, lärande med utgångspunkt i verkliga arbetssituationer.

För varje elev görs en individuell studieplan. Handledaren på arbetsplatsen och mentor/läraren ser tillsammans till att varje moment i studieplanen kommer med i utbildningen. Detta sker vid regelbundna möten ute på arbetsplatserna. Handledaren får utbildning genom skolans försorg och dennes uppgift är att ha övergripande ansvar för elevens situation på arbetsplatsen, vara ett stöd för eleven. Med hjälp av mentor skall handledare sätta sig in i kursmål och betygskriterier för att sedan kunna ge en rättvisande bild av elevens kunskaper inför betygssättningen som görs av mentor.

Företagen som tar emot eleverna är i regel nöjda med systemet. De finner här en rekryteringsbas för framtida personalbehov. Eleverna i sin tur har lättare att hitta en arbetsplats då de i regel är färdigutbildade efter skolan. Skolan har gjort en uppställning av framgångsfaktorer, hinder att övervinna samt samhällsvinster som är viktiga för utbildningen (Bilaga 7).

3.6 Privata initiativ

Baggium är en stiftelse som bedriver yrkesutbildning på gymnasienivå. Utbildningen sker enbart som lärlingsutbildning och antalet skolor ökar ständigt i hela landet. Verksamheten har bedrivits med små gymnasieenheter sedan 1999. På hemsidan (www.baggium.se) menar man att utbildningsmodellen ”har tagit tillvara de goda erfarenheterna från den tidigare lärlingsutbildningen och kombinerat dessa med nutidens krav på gymnasieskolan”.

Skolverket har använt Göteborgs praktiska gymnasium som lärande exempel. Här anges följande framgångsfaktorer för skolans arbete:

En konkret yrkesutbildning inom gymnasieskolan underlättas av:

- En efterfrågan på arbetskraft i branschen
- Avtal mellan skola och bransch, där skolan står för den teoretiska utbildningen och arbetsplatsen för den praktiska.
- Kontinuerlig och tät kontakt mellan skola och arbetsplats
- En månads provtid innan eleven placeras på en arbetsplats
- Handledarutbildning
- Praktiska prov ute på arbetsplatsen
- Utbildning som anpassas efter varje individ
- Samverkan mellan handledare och yrkeslärare vad gäller utbildningsplanering och betygssättning.
- Små studiegrupper i den skolförlagda delen av utbildningen. (Skolverket 2002)

Flera av de stora industrikoncernerna i Sverige har i många år drivit egna företagsförlagda industrigymnasier som även blivit godkända som fristående gymnasieskolor. Eleverna på dessa skolor har i regel möjlighet till avlönat arbete på fritid och under ferier samt. Möjligheterna till anställning efter avslutad utbildning är stora. Flera företagsskolor har även samarbete med de kommunala gymnasierna vilka då har kontrakterade lärare som undervisar i kärnämnen (Carlsson 2001).

3.7 Värmlandslärling

År 1997 startades i Värmland ett försöksprojekt som kom att kallas Värmlandslärling. Det var ett arbetsmarknadsprojekt som startades i samverkan mellan LO Värmland, FR - Företagarnas Riksorganisation, och Länsarbetsnämnden i Värmland. Målet var, och är fortfarande, att slussa in ny personal via en företagsförlagd utbildning. Utbildningen anpassas efter företagets behov och styrs upp av en överenskommen studieplan mellan företag, lärling och utbildningsanordnaren.

Utbildningen omfattar 20 - 40 veckor. I snitt har 90 % gått ut i anställning i företagen efter avslutad lärlingsperiod. Det är också det resultatet som gjort att Värmlandslärling inte bara blev ett försöksprojekt utan numer har fått en prägel av mer permanent projekt

3.8 Nya förslag till yrkesutbildningar

Några argument för att öka inslagen av lärlingsutbildning som idag förs fram i den svenska debatten:

- Höja yrkesutbildningens status och attraktionskraft.
- Utveckla pedagogiken inom yrkesutbildningen.
- Öka elevers studiemotivation och förbättra genomströmningen.
- Öka arbetslivets inflytande över innehållet i gymnasieutbildningen.
- Underlätta framtida arbetskraftsrekrytering.
- Minska ungdomsarbetslösheten.
- Motverka tendenser till social marginalisering bland skoltrötta tonåringar och unga vuxna.(ESS 2006:4)

Den svenska yrkesutbildningsmodellen kännetecknas, efter 1864, av relativt små inslag av lärlingsutbildning. Med den ringa traditionen i ryggen kan det bli svårt att utforma en lärlingsutbildning som kan nå samtliga dessa mål. Vid utformandet av en svensk modell görs det kontinuerligt jämförelser med Europeiska modeller, då framför allt Danmark, Tyskland, Frankrike och England (ESS 2006:4).

I april 2008 kom ett betänkande från gymnasieutredningen, resultatet av ett regeringsuppdrag som syftar till att föreslå en ny struktur för gymnasieskolan (*Framtidsvägen – En reformerad gymnasieskola*, SOU 2008:27). Regeringen har också beslutat om försöksverksamhet (2007:1349) med gymnasial lärlingsutbildning fr.o.m. ht. 2008. I samband härmed har också en nationell lärlingskommitté bildats, vars verksamhet uteslutande skall vara kopplad till denna försöksverksamhet. I bakgrunden till kommittédirektivet (Dir.2008:106) står det att utvecklingen i arbetslivet har varit snabb sedan programgymnasiet infördes 1992 och att det därför är nödvändigt med en reformering av yrkesutbildningarna. Många av arbetslivets olika representanter har gett tydliga signaler om att utbildningarna behöver förnyas.

Arbetslivet ställer krav på både bredd och djup i medarbetarnas kompetenser samtidigt som rörligheten på arbetsmarknaden ökar. Snabba teknik- och metodutvecklingar ställer krav på utbildningens innehåll och aktualitet. Satsningen på att reformera yrkesutbildningarna, där också en ny typ av lärlingsutbildning ingår, kan sägas i mångt och mycket ha sin grund i följande citat:

För att säkerställa hög kvalitet i utbildningarna och ett starkt engagemang från näringsliv och offentlig verksamhet behöver samverkan mellan skola och arbetsliv intensifieras. En nära samverkan borgar för att eleverna har de kunskaper och färdigheter som svarar mot arbetsmarknadens behov när de fullföljt gymnasieskolan och att eleverna därigenom blir anställningsbara (Dir.2008:106).

Ett syfte med försöksverksamheten är att öka den arbetsplatsförlagda utbildningen inom de yrkesförberedande programmen och att öka samverkan mellan skola och arbetsliv (Dir.2008:106). Försöksverksamheten gäller inte enbart för de kommunala gymnasieskolorna, även friskolor kan ansöka om platser i lärlingsförsöket (Utbildningsdepartementet 2007).

Den kommunala vuxenutbildningen (komvux) har hittills haft en teoretisk profil. Här föreslår regeringen en satsning för att skapa fler platser inom den yrkesinriktade vuxenutbildningen.

De eftergymnasiala yrkesutbildningarna, som inte finns inom högskolan, föreslås få en gemensam organisation i form av en yrkeshögskola. Det gäller bl.a. utbildningar som idag återfinns inom kvalificerad yrkesutbildning (KY) samt olika påbyggnadsutbildningar (faktablad från utbildningsdepartementet 2009).

3.9 Yrkesutbildningen i Europa

Om vi vänder oss ut mot Europa så ser vi att framförallt Tyskland, Österrike och Schweiz hela tiden och genom åren hållit fast vid en arbetslivsanknuten och lärlingsbaserad yrkesutbildning. Den duala utbildningsmodellen som är kännetecknande för det tyska utbildningssystemet, innebär att varje elev erbjuds en kombination av deltidsstudier på en yrkesskola och lärlingsutbildning i företag. Ungefär 70 % av ungdomarna i en årskull söker sig till dessa yrkesutbildningar.

Svenska staten har ett övergripande inflytande över yrkesutbildningarna men branscher, arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer har också ett stort inflytande över utbildningarnas utformning och innehåll. Systemet fostrar en utpräglad yrkesarbetaridentitet med hög professionalitet. Det förutsätts att en arbetssökande kan uppvisa ett diplom från fullbordad utbildning vilket garanterar tillströmningen till de olika utbildningarna (Olofsson-Schånberg 2000).

Skolverket genomförde 2005 en kartläggning av lärlingsutbildningen i fyra länder, Finland, Danmark, Österrike och Tyskland. Syftet med kartläggningen var att få en jämförelse mellan dessa länders lärlingsutbildning som del i ett underlag till förslag om lärlingsutbildning i Sverige. Kartläggningen redovisas i Rapport, Gymnasial Lärlingsutbildning (Skolverket Dnr 61–2005:00191). I rapporten redovisas fördelar och framgångsfaktorer med lärlingsutbildning i jämförelse med skolförlagd yrkesutbildning som nämns av företrädare för de fyra länderna. Nedan följer ett utdrag ur rapporten:

- Elever som är skoltrötta efter den obligatoriska skolan som huvudsakligen är teoretisk, kan få börja med något praktiskt som de är intresserade av. Motivationen och självförtroendet växer när de märker att de gör nytta.
- Lärlingarna lär känna den nyaste tekniska utrustningen, lär sig arbeta i arbetslag och får en modern yrkesutbildning.
- Lärlingsutbildningen leder i större utsträckning än den skolförlagda yrkesutbildningen till arbete inom företaget eller branschen.
- Lärlingarna har bättre ekonomiska förmåner (lärlingslön) än studiestödet.
- Företagen ser utbildningen som en värdefull investering för att säkra den framtida personalförsörjningen. Utbildningen kan anpassa till företagets behov, och lärlingarna lär känna företagets utrustning, rutiner, kunder och leverantörer. Det är ofta dyrare med en extern rekrytering.

- Genom samarbetet med utbildningsmyndigheter, arbetsmarknadens parter och lokala företag och yrkesskolor kan lärlingsutbildningen snabbt förnyas och anpassa till nya behov, t.ex. nya utbildningar av varierande längd.
- Lärlingsutbildningen är alltså bra både för individen, företagen och för samhället eftersom den är en bra investering för företagen och billigare för samhället.

Det ökade intresset för lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagd utbildning i Sverige och flera andra länder under senare år kan troligen främst förklaras av den höga ungdomsarbetslösheten men också av nya pedagogiska strömningar. Aktivt deltagande och lärande genom arbete, betydelsen av social tillhörighet och tyst kunskap (*tacit knowledge*) har tenderat att höja värderingen arbetsplatsförlagd relativt skolförlagd, dvs. mer abstrakt, kunskapsförmedling. De senaste årens starka betoning på livslångt lärande har också lett till att arbetslivets ansvar för utbildning och omskolning har framhävts allt mer ur både social och pedagogisk utgångspunkt (Olofsson & Wadensjö ESS 2006:4).

4. Metod

För att samla in erforderligt material till undersökningen, har jag valt att göra en kvalitativ intervjuundersökning. Undersökningen bygger på totalt sex intervjuer. De intervjuade är lärare, elever och handledare inom skolförlagd respektive arbetsplatsförlagd gymnasieutbildning med yrkesförberedande program.

4.1 Urval

Jag har i den här undersökningen valt att genomföra intervjuer med lärare och elever på två olika gymnasieskolor samt APU-handledare på arbetsplatser som är knutna till respektive skolor.

För att få ett bredare perspektiv på frågeställningarnas svar, har jag valt att på varje berörd gymnasieskola intervju en lärare, en av denna lärares tredjeårselever samt en handledare som genom skolans samarbetande företag haft kontakt med denna elev. Anledningen till att jag valt att intervju tredjeårselever, är för att de sannolikt hunnit skaffa sig ett bredare perspektiv på skolan och den utbildningsform de valt att gå, än vad första- och andraårselever rimligtvis kunnat införskaffa. Totalt har intervjuer gjorts på två gymnasieskolor med olika utbildningsformer. Detta också för att få så många varierande synpunkter och infallsvinklar på ämnet som möjligt. Urvalet har en geografisk spridning där berörda skolor och företag finns inom en radie av c:a trettio mil från Arvika. Den ena gymnasieskolan finns i en medelstor svensk stad 25 mil norrut. Detta är en kommunal gymnasieskola med traditionellt skolförlagd utbildning där eleverna gör APU enligt läroplanens minimikrav. Denna skola kommer fortsättningsvis att benämnas *sk*, vilket står för skolförlagd utbildning. Programmet är hantverksprogrammet, trä o design. Den andra gymnasieskolan finns i en större västsvensk stad. Skolan drivs av en stiftelse och har sedan man började med yrkesutbildning för elva år sedan, endast arbetat med lärlingsutbildning. I det här fallet innebär det att, utbildningen till största delen förläggs till lokala företag. Kärnämnen och viss grundläggande yrkesteorin förläggs till skolans lokaler. Denna skola kommer fortsättningsvis att benämnas *lä*, vilket står för lärlingsutbildning. Programmet är här hantverksprogrammet, måleri.

Gymnasieskolan med den skolförlagda utbildningen kom jag i kontakt med under min egen VFU (verksamhetsförlagd utbildning), hösten 2008, och det var också naturligt att använda de kontakterna. Den större stadens skola med lärlingsutbildning har anknytning till liknande utbildningar i Värmland. Jag har tidigare kommit i kontakt med en rektor på en av de gymnasieskolorna och fick där hjälp med erforderliga kontakter.

4.2 Datainsamlingsmetod

I undersökningen vill jag försöka få fram så många aspekter som möjligt av lärlingsutbildning som undervisningsmetod. Jag har därför valt den kvalitativa intervjun som datainsamlingsmetod.

Syftet med den kvalitativa intervjun är att få den intervjuade att ge så uttömmande svar som möjligt om det intervjun behandlar. (Johansson & Svedner 2001).

Intervjuerna har förberetts med frågor (bilaga 1-6) som känns relevanta för ämnet och som ger specifika svar på frågeställningarna samtidigt som de öppnar upp för vidare samtal i ämnet. Det är under dessa samtal som viktig sidokunskap kan komma fram. Kunskaper som kan förstärka och bekräfta respondentens svar.

Frågorna är anpassade till vilken utbildningsform som avses i den aktuella intervjun. Det finns alltså två olika frågeformulär till lärarna, två olika till eleverna samt två olika till handledarna. Det är viktigt att innebörden i frågeställningarna inte skiljer sig åt, eftersom detta kan påverka resultatet i den jämförande studie jag avsett att göra.

4.3 Genomförande

Kontakter har tagits på olika sätt, där telefonkontakt varit det vanligaste och även mejlkontakt har förekommit i ett par fall. Samtliga intervjuade har på förhand fått frågorna till sig via mejl för att kunna läsa igenom frågorna och ha möjlighet att förbereda sig. Tre av de sex planerade intervjuerna genomfördes ute på en arbetsplats där läraren tillsammans med mig gjorde ett arbetsplatsbesök. Här intervjuades dock läraren i bilen ut till arbetsplatsen. Det var på så sätt lättare att få tid till intervjun. Resan och intervjun tog 20-25 min. En intervju med handledare genomfördes per telefon, eftersom dennes stora arbetsbelastning och det geografiska avståndet till densamme, gjorde att vi inte kunde hitta en tid som passade båda, vilket hindrade direkta intervjuer på plats. Denna intervju blev något kortare och inte lika uttömmande som intervjuerna med direktkontakten intervjuare – respondent.

I de fall, fem stycken, där intervjuerna kunde genomföras direkt med respondenten användes en liten bandspelare, s.k. fickminne. Respondenten fick alltid frågan om det var i sin ordning att jag använde den. I samtliga fall blev svaret jakande. Vid telefonintervjun antecknade jag svaren vilket av naturliga skäl medförde att dessa blev mer knapphändiga än de som spelades in.

Vid intervjutillfällena blev det ibland naturligt att ställa följdfrågor. Dessa finns antecknade på frågeformulären (bilaga).

Längden på intervjuerna varierade mellan 15 min. och 45 min och har sedan, i sin helhet, skrivits ut för hand.

4.4 Etik

Samtliga respondenter har delgivits syftet med intervjuerna och undersökningen. Samtliga respondenter informerades om att inga uppgifter om namn, plats och tidpunkt för intervjuerna skulle gå att härleda i rapporten. Bandinspelningarna är enbart mitt eget arbetsmaterial och kommer inte att spridas. Godkännande till inspelning av intervju under dessa förutsättningar gavs i samtliga fall.

4.5 Validitet

Avsikten med att genomföra intervjuer på två gymnasieskolor med yrkesförberedande program, är att göra en jämförande studie mellan de olika utbildningsformerna som här förekommer. Detta anser jag vara viktigt för validiteten i undersökningen. Jag hoppas också att undersökningen på detta sätt skall kunna ge tillförlitliga svar på frågeställningarna. För att kunna förbereda sig och tänka igenom sina svar, har samtliga respondenter i förväg fått frågorna via mejl. Många av frågorna bjuder in till mer öppna svar. Där förde vi ofta ett resonemang kring frågan och jag kunde därigenom korrigera och se till att respondenten hade tolkat mina frågor på det sätt jag avsåg. I det förda resonemanget fick jag också ibland be respondenten förtydliga vad han menade för att veta att jag tolkat honom rätt. De flesta svaren är dock av konkret art vilket ofta ger ett tydligt svar på frågan.

Frågorna har utformats så att de skall kunna ge svar på frågeställningarna i undersökningen. Resultatet har analyserats med avseende på frågeställningarna och essensen ur respondenternas svar har lyfts fram och legat till grund för det arbetet.

5. Resultat

5.1 Resultatavsnittets disposition

Jag har valt att göra en jämförande studie där de två jämförelseobjekten är två olika skolformer. Yrkesutbildning är det centrala och den ena skolan har i huvudsak utbildningen förlagd till skolans verkstad medan den andra arbetar med lärlingsutbildning där största delen av utbildningstiden är arbetsplatsförlagd. Intervjuerna redovisas som jämförelser mellan de olika respondenterna på de olika skolorna. Elev jämförs alltså med elev, lärare med lärare, handledare med handledare. Direktcitat från intervjuerna finns inlagda i texten för att förstärka och förtydliga det som blivit sagt.

För att lättare kunna härleda de olika respondenterna, vilka utlovats att inte nämnas vid namn, kommer lärare, elev och handledare från skolförlagd utbildning att kallas för *sk* och motsvarande med lärlingsutbildning för *lä*.

Frågorna jag använt mig av finns presenterade som bilagor. Frågor och svar presenteras inte löpande i följande text utan de utgör endast underlag för den jämförande studien där övergripande frågeställningar presenteras och bearbetas i jämförelserna mellan de olika skolformerna.

Resultatavsnittet avslutas med en komparativ analys där resultatet kopplas till frågeställningarna.

5.2 Lärarna

Läraren *sk* har arbetat med denna utbildningsform i 21 år och ingen erfarenhet av någon annan form av utbildning. Han har dessutom arbetat på samma skola alla åren samt själv varit elev där. De första åren som lärare på skolan, var utbildningen tvåårig, den är numera treårig, och han har därför möjlighet att jämföra de två olika utbildningarna, det s.k. linjegymnasiet och det nuvarande programgymnasiet. Perioden mellan, då han själv var elev och sedan blev lärare på skolan, arbetade han på olika snickerier i ungefär 15 år och utbildade sig sedan till yrkeslärare.

Lärare *lä* har inte så lång erfarenhet. Han har arbetat med lärlingsutbildning i 5 år. Dessförinnan arbetade han som anställd målare på olika byggföretag i c:a 10 år och drev sedan eget företag i 10 år. Han är utbildad målare på gymnasieskolans tidigare tvååriga målerilinje. Efter tiden som egen företagare utbildade han sig till yrkeslärare och gjorde där sin VFU inom den kommunala skolans skolförlagda utbildning. Omedelbart efter utbildningstiden fick han arbete på den skola där han fortfarande arbetar.

5.2.1 Lärarnas omedelbara svar på frågan om positiva och negativa erfarenheter av utbildningsformen de arbetar med

Sk-läraren säger då han reflekterar över det tvååriga jämfört med det treåriga gymnasiet:

Fördelen med den treåriga är att eleverna får fler ämnen, egentligen då. Nackdelen med det är ju att det är så att de kanske inte måste ha alla de där ämnena, eftersom det är en yrkesutbildning så kanske de inte behöver ha alla kärnämnen som de blir erbjudna, som är obligatoriska. Jag tycker att det kanske skulle vara lite mer valbart vilka kärnämnen man skall ha och lägga mer tid på yrkesämnena, för det är för lite tid i dag på yrkesämnena.[...] men då säger någon, men den teoretiska biten som de missar då, vad skall de göra med den? Ja det kan man läsa till efter i så fall, på ett fjärde år eller komvux [...] skall man ha en yrkesutbildning skall den vara kompetent från början, man skall inte hålla på och snuttifiera som man gör idag, alla kurser är så små.

Han säger samtidigt att eleverna visst måste ha vissa kärnämnen som svenska och matte som är viktiga också i yrkesprofessionen. Han tar historia som ett exempel eftersom det i nya gymnasiereformen är på förslag att införa det som kärnämne även på de yrkesinriktade programmen.

Vi läser ju redan i dag kultur och stilhistoria och om man skall in med ett historiskt ämne till så känns det som att det blir lite tårta på tårta, man måste ju ändå försöka knyta det lite till yrket.

Sk har vissa farhågor för att eleverna inte kommer att välja de praktiska programmen om de blir just för teoretiska och yrkeskurserna blir reducerade till småkurser. ”Då kan jag lika gärna välja en teoretisk linje och då får vi inga yrkeskunskaper kvar i det här landet”. Den tvååriga yrkesutbildningen gav mer kontinuitet i yrkesutövningen och eleverna kunde mer, enligt lärare *sk*, efter den utbildningen än vad de kan i dagens treåriga utbildning.

Lärare *lä* har lärarerfarenhet endast från det treåriga gymnasiet och uttrycker sig i mycket positiva ordalag om lärlingsutbildningen han arbetar med. ”Jag stortrivs, absolut” säger han med eftertryck.

Det är en utbildningsform som främjar att man hela tiden rör sig med nya produkter, med nya företag [...] det är väldigt lätt när man märker att kanske någon här i Göteborgsområdet har något som är nytt och intressant för eleverna att lära sig, då kan man mycket lätt lyfta ut utbildningen till företaget som ändå är bäst i branschen för tillfället.

Alternativet enligt *lä*- läraren är att bygga upp en organisation på skolan som snabbt blir inaktuell, måste bytas ut och kostar pengar. Det kan bland annat handla om nyheter inom fönsterrenoveringstekniker eller sprutmålningstekniker. Att direkt kunna använda sig av företagens kunskaper och utrustning är både spännande och flexibelt för både lärare och elever säger *lä*. En annan framgångsfaktor är enl. *lä*- läraren lärlingsråden. Ett mycket bra och viktigt sätt att samla olika organisationer kring utbildningen. Här träffas fackförbundet, arbetsgivarorganisationen och skolan.

De elever som för tillfället finns på skolan presenteras här och skolans kurser diskuteras också i detta råd. Arbetsgivare och fackförening ges möjlighet att ge synpunkter på kursernas innehåll och upplägg vilket också innebär att utbildningen i mångt och mycket anpassas till arbetsmarknadens krav och behov. Exempel ger *lä* då han berättar att en kurs i ådring och marmorering togs bort då den läraren som hade den kursen gick i pension. Lärlingsrådet tyckte inte att marknadens behov och elevernas intresse var tillräckligt stort för att behålla den. I stället lades en ”kakelkurs” in eftersom det bedömdes att den var mer relevant för marknadens behov, ”och det är ju ett ypperligt sätt, tycker jag, att följa med i nutiden, man känner av marknaden och nu tar vi ett nytt steg” (*lä*-läraren),

Som negativa sidor anger lärare *lä*, att det kan bli påfrestande för eleverna med så mycket företagsförlagd utbildning. Dagarna blir långa, de jobbar 7 – 4 och skall resa till jobbet på olika ställen. De har läxor i kärnämnen, så det kan ju bli tufft.

... men man kan ju vända på det, hade dom bara haft en teoretisk utbildning så hade dom kanske blivit skoltrötta och börjat skolka med en gång i stället [...] det är väldigt lätt att eleverna identifierar sig så mycket med företagaren, de är ju där tre dagar i veckan så de räknar sig mer som anställda än som elever. det är lätt och glömma att de har kärnämnen, väldigt lätt är det. Det är väl det enda minus jag kan tänka mig, något annat ser jag faktiskt inte om jag skall vara helt ärlig.

Lärare *lä* är mycket positiv till lärlingsmodellen som utbildningsform: ”mycket praktik och ändå högskolebehörighet”. Här bör tilläggas att eleverna får högskolebehörighet om de väljer rätt nivå på kärnämneskurserna i matematik, svenska och engelska.

I likhet med lärare *lä* tycker också lärare *sk* att det är viktigt med koncentration kring yrkesämnen. Skillnaden är att, i lärlingsmodellen får eleverna hela tiden, ute på arbetsplatserna, arbeta med yrkesämnena. Inom den skolförlagda utbildningen ges yrkesämnena alldeles för lite tid och är dessutom splittrade på mindre pass. Enligt lärare *sk* skulle kärnämnen med fördel läsas separat, kanske redan första året och sedan skulle fokus ligga på yrkesämnena under andra och tredje året,

... och sedan kommer dom hit och går en ren yrkesutbildning då de går i princip fyrtio timmar i veckan då, under en koncentrerad period [...] eller att man lägger in något kärnämne så man får lite luft i det.

Att lägga större del av utbildningen på företag än vad som i dag är fallet genom APU, tycker inte lärare *sk* är nödvändigt. Totalt har eleverna idag 16 veckors APU och det tycker han är tillräckligt. ”vi tycker att vi har det bra som vi har det, det funkar”.

5.2.2 Synpunkter på lärlingsutbildning respektive skolförlagd utbildning

Då jag ser på de båda lärarnas synpunkter om varandras utbildningsformer så finns det kritiska synpunkter åt båda håll. Båda lärarna har fått sin egen yrkesutbildning i tvåårigt gymnasium där andelen yrkesämnen och praktiska övningar dominerade.

Något som båda också starkt förordar. Lärlingsutbildningen har i sig mycket praktik och båda lärarna kritiserar den skolförlagda utbildningens knappa utrymme för praktiskt arbete. Lärare *lä* är odelat positiv till lärlingskonceptet men säger å andra sidan inte att skolförlagd utbildning är en dålig utbildningsform.

Lärare *sk* å andra sidan känner sig lite ambivalent till lärlingsutbildningen. Han ser möjliga hinder och möjliga fördelar. I princip tycker han nog att det är en bra form för yrkesutbildning eftersom den innehåller mycket yrkespraktik samtidigt som han kritiserar sin egen utbildningsform för att den har för lite praktiska inslag. Han tycker också att den skolförlagda utbildningen har bättre förutsättningar att ge eleverna en bred utbildning och man kan göra det i lugn och ro. Lärlingsutbildning finns på en friskola i den egna kommunen samt i en närliggande kommun som bedriver försöksverksamhet med lärlingsutbildning, på en kommunal gymnasieskola. Lärare *sk* vet inte så mycket om utbildningsformen som sådan men han har hört talas om en del hinder för dessa skolor. Bl.a.har de haft svårt att hitta utbildningsplatser till sina elever men också bra handledare. En lärare på en av dessa skolor hade fått höra, på en tilltänkt praktikplats som byggnadsplåtslagare:

... det var bättre att de gick på skolan i stället, dom hade ju inte tid med dom ute på arbetsplatserna... utan då fick de ju mer göra handräckning och sånt där så att skall man ha lärlingsutbildning så är det oerhört noga med att man har bra handledare också. (lärare *sk*)

Han ser det som en trygghet för eleven att skolan finns tillgänglig om en APU-plats inte uppfyller förväntningarna.

Om det inte fungerar ja om det är något krångel, då kan vi ta in eleverna, det kan man ju inte göra om man kör lärlingsutbildning, så vi har i alla fall en plan B som vi kan nyttja men det kan man inte med lärling.

Och vad händer i dåliga tider om firman inte har jobb eller går i konkurs? ”Då försvinner även lärlingsplatsen”. Han menar att så länge som det finns en bra utbildningsplats med en bra handledare ”då fungerar lärlingsutbildningen säkert lika bra som det här gör”. Om lärlingsplatsen skulle försvinna då eleven har kort tid kvar så menar lärare *sk* att det kan bli svårt med bedömningen av eleven ”om det blir problem med att ta fram alla papper och se till att det blir riktigt”.

En liknande situation stötte jag på hos lärare *lä*. Där hade en firma som haft en lärling i tre år, nu fått problem med orderingången och jobb saknades. Det fanns inte arbete för lärlingen och då flyttades han över till en annan firma som redan hade en tredjeårslärling.

Det var den överflyttade lärlingen som jag intervjuade. Det såg man inte som något stort problem. Samarbetet med de båda företagen kvarstod och bedömningen av eleven fick han med sig till det nya företaget. Möjligen kan detta vara lättare i en större stad med större utbud av möjliga lärlingsplatser. Å andra sidan så är utbudet av elever som skall ha praktikplatser också större (förf. anm.).

Den aktuella skolan med lärlingsutbildning har en liten verkstad på skolan där det bedrivs grundläggande undervisning en dag i veckan. Lärare *lä* menar att hit kan vi tillfälligt ta in en elev ”om det på något sätt inte fungerar ute på en firma”. Skolverkstaden är också bra för att säkerställa bredden i utbildningen. Han menar dock att lärare och handledare har så bra samarbete att bredden kan säkerställas ute på arbetsplatserna

Lärare *sk* tror att lärlingsutbildning kan vara bra för enstaka elever som inte klarar av att vistas i en större grupp. ”De mår bra av att ha en nära relation till en handledare och kan koncentrera sig på uppgiften”.

Lärare *sk* menar vidare att, även om lärlingsutbildningen har många fördelar ur pedagogisk synvinkel så är den en ineffektiv utbildningsform. Det krävs en handledare/lärare per elev jämfört med skolförlagd utbildning:

På skolan kan man klämma in sexton elever per lärare så att säga, här kan man ha sexton gånger fler i utbildning eller gubbar som kommer ut då. Det här är mer effektivt och bedriva undervisning än att ha lärlingsutbildning, det är mycket effektivare.

Dessutom menar lärare *sk* att det nationellt sätt blir billigare med skolförlagd utbildning. Räknet per utbildad elev skulle således kostnaden bli betydligt högre för lärlingsutbildning.

I lärlingsutbildningen menar *sk* vidare att eleverna inte får ta del av den sociala gemenskapen på skolan. Det händer mycket roliga saker på skolan som lärlingen går miste om samt snacket med kompisarna: ”du är ju helt isolerad dom där tre åren, då får man ta snacket vid sidan av.”

Lärare *lä* är däremot inte bekymrad för att eleverna har för lite kontakt med skola och skolkamrater. De träffas två dagar i veckan på skolan och ibland ordnas det gemensamma aktiviteter. En årskurs åker exempelvis varje höst ut på en långsegling med en segelskuta. Alla hjälps åt med segling, matlagning och allt annat som behövs för livets nödtorft.

5.2.3 Lärarnas syn på handledarskapet

Båda lärarna är rörande överrens om att kompetenta handledare krävs för att eleverna skall få ut något bra av sin APU/lärlingstid. Lärare *lä* har själv för många år sedan varit handledare då han arbetade på ett större byggföretag. Han anser sig dock inte ha varit någon bra sådan. Han minns det inte som att handledarskapet var något viktigt då, för ungefär 20 år sedan.

Då var de bara glada att någon ville ta sig an eleven [...] då var inte handledarfokus... det var ju inte alls så som det är i dag, det är ju en jättegrej.

Då jag lyssnar på lärare *lä* förstår jag att ett bra handledarskap och även kontakten skola - handledare är viktigt för skolan och det läggs uppenbarligen ner mycket kraft och energi på att hitta dugliga handledare samt att utbilda dem. Skolan erbjuder handledarna en endagsutbildning.

Den utbildningen är årligen förekommande och är för företagen kostnadsfri. Inte heller utgår någon ersättning till företag eller handledare för att de deltar. Företagen anser enligt *lä* att handledarskapet är så viktigt att man gärna satsar på det ändå. Till den senaste handledarutbildningen var 29 företag inbjudna och 27 kom.

... en av de positiva grejerna som många säger, fan vad ofta ni är ute och vad bra det är, inte ofta ibland utan kontinuerligt. Det får inte vara för ofta men vi bryr oss, vi dumpar inte bara eleverna, jag åker ner där var fjortonde dag till mina elever [...] man slänger käft lite, man syns och finns och att de fattar det att okej att ringa in, vi har en sådan där mapp som vi skickar med eleverna med alla telefonnummer åå, alla kurserna åå, schema och så där va. Det måste finnas vattentäta skott mellan skola och företag, det är viktigt.

Lärare *lä* träffar sina handledare så pass ofta att han tycker sig nästan få en personlig relation till dem. ”Vi har en öppen dialog” säger han och menar att det är mycket lättare för alla parter att säga vad de tycker om man känner varandra. ”Om det är någonting som jag inte är nöjd med så tar jag upp det och jag hoppas att de (hanledarna) också gör det”.

Vid varje arbetsplatsbesök gör läraren *lä* en uppföljning av kurserna och elevens utveckling tillsammans med handledare och elev. Noggranna anteckningar förs över elevens utveckling i förhållande till kursmålen. Eleven har själv en utbildningsbok där han/hon för anteckningar och reflekterar över vad de gjort under veckan som gått. Elevens sociala utveckling följs också upp och registreras. Allt skall finnas tillgängligt för skolans biträdande rektor som har det pedagogiska ansvaret på skolan. Var tredje vecka har karaktärsämneslärarna ett gemensamt möte då bl.a. pedagogiska frågor behandlas.

Enligt lärare *lä* har det inte varit några större problem med elever som inte platsar på en lärlingsutbildning. Kanske kan det hänga ihop med motivation eftersom eleverna som lärare *lä* säger gör ett aktivt val då de söker till den här skolan.

Ingen regel utan undantag givetvis, så några fall har det ju varit genom åren där elever fått omplaceras eller helt enkelt rekommenderats att sluta.

Lärare *sk* menar att det är viktigt med kunniga och engagerade handledare. Programmet har ett väl upparbetat och fungerande kontaktnät då det gäller APU-platser. Kontakten mellan skolan och arbetsplatsen/handledaren fungerar bra och lärarna gör ett eller två besök under APU-tiden. Då kontrollerar lärarna om eleven trivs på arbetsplatsen och finner sig tillrätta med handledaren och arbetsuppgifterna. En stor anledning till att man inte har tätare kontakter med APU-platserna, är att lärarnas tjänstefördelade tid inte räcker till mer. Skolan erbjuder inte någon handledarutbildning men handledarträffar förekommer på skolan då information ges om syftet med APU, försäkringar m.m.

5.2.4 Kärnämnen

På skolan med lärlingsutbildning verkar det som infärgning av kärnämnen fungerar i kurser som är förlagda till skolan.

Vi har infärgning, ja med matteläraren, på bygg-AMAKursen, han är med mig där [...] viss del i engelska men vi brukar samarbeta i mån av tid och praktiskt genomförande.

Eleverna läser kärnämnen på skolan en dag i veckan och om eleverna väljer erforderliga kurser i matematik, svenska och engelska så får de högskolebehörighet. Det är alltså inget man får per automatik men detsamma gäller även för de kommunala gymnasieutbildningarna.

På lärare *sk*:s skola har kollegiet länge arbetat med infärgning av kärnämnen. De har också en väl förborgad tradition att jobba tillsammans i arbetslag. ”Det sitter i väggarna” säger han. Läroplanerna förespråkar infärgning men sedan är de upp till varje arbetslag hur detta sker.

4.2.5 Anställningsbarheten

En viktig fråga i den här undersökningen är i vilken grad eleverna är anställningsbara från de olika utbildningarna.

Lärare *sk* tror att skolförlagd utbildning ger eleverna en bredare utbildning men han säger samtidigt att om en lärling får vara på ett mindre snickeri med varierande arbetsuppgifter så finns även där förutsättningarna för en bra bredd i utbildningen. Risken ligger hos de större företagen som ofta har ensidiga arbeten att erbjuda och om en lärling hamnar enbart där så blir utbildningen mycket smal och behovsanpassad till företaget. Här måste jag som egen kommentar lägga till att, även en lärlingsutbildning skall följa fasta kursplaner och här är det lärarens uppgift att se till så lärlingen får tillräcklig bredd i utbildningen.

Generellt sett, anser lärare *sk* att, eleverna inte har någon större svårighet med att få en anställning efter utbildningstiden. De som har viljan att fortsätta inom yrket får förr eller senare en anställning.

Alla vill inte jobba direkt efter skolan de kanske vill ut och resa eller göra militärtjänst, helt enkelt en paus efter skolan. Han nämner att 20-25% av dem som gått utbildningen får jobb i branschen. Lärare *sk* gör ett viktigt tillägg då han säger att den som varit lärling generellt borde vara mer intresserad av yrket och ha större chans till anställning eftersom ”man då har gjort ett mer aktivt val än ett vanligt gymnasieval”.

Lärare *lä* anser om anställningsbarheten att, 90-95% av deras elever får en anställning efter fullgjord utbildning. Det är en hög siffra men det finns ett par viktiga aspekter i detta förhållande som *lä* förklarar. Dels har eleverna gjort ett aktivt val då de sökte sig till deras skola och lärlingsutbildning. Det valet innebär i de flesta fallen att eleverna är intresserade av att bli just målare.

Detta förhållande gör i sig att de är intresserad av att lära sig så mycket som möjligt om yrket under sina tre utbildningsår. Den andra aspekten är att eleverna i de flesta fall är hos samma arbetsgivare under hela utbildningstiden.

Företagen vill ha det så. Eleverna växer in i företaget och blir på sätt och vis oundgängliga i verksamheten. Det tredje året kan företaget få tillbaka en del av sitt tidigare nerlagda arbete på eleven eftersom han/hon då är mer produktiv. Inkörningsperioden som normalt finns med en nyanställd är redan avklarad. Dessutom måste målerielever liksom byggnadsarbetare göra ytterligare 2800 timmar i företaget, nu som anställd lärling. Lärlingskontrakt innebär en lite lägre men avtalsenlig lön och därmed mindre kostnad för företaget.

5.3 Eleverna

De intervjuade eleverna på respektive skola i undersökningen är tredjeårselever. Detta för att kunna få ut så mycket som möjligt av deras erfarenheter från respektive utbildningsform.

Elev *sk* valde sitt program, hantverk trä o design, för att han hade ett intresse för att arbeta med trä. Att välja någon annan utbildningsform än den som den kommunala skolan erbjöd var aldrig aktuellt eftersom snickeriutbildning inte erbjuds någon annanstans i kommunen. Han fick möjlighet att i nionde årskursen göra några praktikdagar på hantverksprogrammet. Han är uppvuxen på lantbruk där olika typer av hantverkssysslor är vanligt förekommande och valet av ett hantverksyrke kändes därför som ett naturligt val.

Elev *lä* valde sitt måleriprogram eftersom han arbetat en sommar hos pappan till en kompis vilken driver en målerifirma. Han tyckte det verkade intressant och studerade olika vägar till utbildning. Lärlingsmodellen fastnade han för efter att ha studerat skolans hemsida och tyckte om idén med att få vara ute i arbetslivet och lära sig yrket eller som han själv uttrycker det:

Det är ett bra upplägg med att vi får vara ute och arbeta så pass mycket och känna på arbetslivet och inte bara läsa en bok liksom.

5.3.1 Har utbildningen motsvarat dina förväntningar?

Ja jag kan ju spackla nu i alla fall, jag har gått på det jättemycket nu, på nybyggen och sånt, det är ju jättebra och kunna spackla men jag har tyvärr fått gå på för lite tapetsering tycker jag (elev *lä*)

Detta kan vara en av avigsidorna med lärlingsutbildning, att det blir för mycket av en sak och för lite av en annan. Som i det här fallet med spackling och tapetsering. Eleven *lä* tycker dock att han har fått en bra bredd i utbildningen och provat på det mesta inom måleriyrket. Han tycker också att handledare och arbetsgivare har varit lyhörda för önskemål han haft om att få vara med på uppdrag där det finns saker han behöver träna på.

Lä är mycket nöjd med utbildningen och säger att han inte kunde ha valt mer rätt, ”skitbra” som han själv uttrycker det.

Att det skulle vara en avgörande skillnad mellan skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning på grund av att klassammanhållningen blir sämre och den sociala tryggheten som skolan ger, håller han inte med om. Vi träffas på skolan två dagar i veckan och även på helger. Det tycker han räcker. Han värderar den sociala tillhörigheten på arbetsplatsen lika högt:

Sen så är det ju bra och få den sociala biten i arbetslivet med firman och dom gubbarna för det är ju dom man skall jobba med. Visst man får ju kompisar och så i skolan men arbetet går ju först, tycker jag.

Elev *lä* tycker det är viktigt att få vara ute i verkligheten dit han sedan skall och söka jobb. Att direkt på plats få visa framfötterna och visa att man kan och vill något. Han har kompisar som gått den kommunala skolan,

... de får ju en chock när de kommer ut i arbetslivet [...] nu har vi varit ute i tre år och fått känna på det lite och ändå haft skolan i ryggen va, det kommer kännas gött och gå ut.

Elev *sk* förväntade sig av utbildningen att få lära sig bygga möbler och kunna arbeta självständigt när han är klar,

... så det tycker jag väl... delvis dom momenten är ok men däremot tycker jag det är dåligt med ritningslära. Det hänger ju ihop med att folk här inte har alltför höga ambitioner med... ja vad skall jag säga.. studier och sånt där, dom är inte så motiverade med att plugga och lära sig saker.

Han verkar lite överraskad då han säger att lärarna har mycket tid över för varje elev. Första året kunde det bli lite kö när alla behövde hjälp samtidigt men å andra sidan tycker han att hjälpen alltid har funnits där i de andra årskurserna.

Sk tycker att det visst finns mycket kvar att lära. På skolan finns en CNC-maskin som är helt ny och den har de inte hunnit lära sig, vilket han saknar. Han menar att det han inte fått lära sig på skolan det får han ju lära sig när han kommer ut i arbetslivet. Han verkar i stort sett vara nöjd med utbildningen.

5.3.2 Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen

Elev *sk* har fördelat 16 APU-veckor på 4 olika företag. Ett mindre snickeri, en liten byggnadsfirma och två större snickeriföretag. Han tyckte det var kul att prova på flera olika företag och på ett av större företagen fick han också sommarjobb. Den första APU-platsen beskriver han så här:

I början då var jag hos en enskild företagare, han hade väl en anställd då kanske och han är ju jätteduktig, det är ju ett jättebra ställe och vara på av den anledningen men att det är nog det sämsta stället jag varit på också... ee så att... nää man blir så deprimerad där...(fniss) dom säger ju ingenting o dom är buttra men dom kan ju sitt jobb och dom gör jättebra och så...

Här kan man fråga sig vad som är mest lärorikt, att få finnas med i arbetsgemenskapen och bara studera hur en skicklig yrkesman arbetar, som i det här fallet, eller att vara med någon som kanske inte är fullt lika skicklig men som muntligen förklarar arbetsmomenten han utför och ger muntliga instruktioner.

Nästa plats ”gav lite sug efter byggnadsarbete” säger elev *sk*. Han var under den period hos en liten byggnadsfirma och tyckte om arbetet där som bestod av lite grövre snickeri.

De två sista APU-platserna var två större företag som mest med hjälp av CNC-maskiner tillverkade inredningsdetaljer ”men det var ju väldigt enformigt och enahanda... äh det var ju lite tråkigt men då stog jag faktiskt vid en CNC-maskin och perforerade hål men det kom jag ju in i ganska fort, det var ju inte så svårt [...] efter ett tag då fick jag ju programmera den där själv när man skulle byta bitar [...] nog känns det som min generation kan ju det där ganska bra med datorer och så, det är nog inte så svårt...

Här var det ett monotont arbete som ändå krävde en del tankeverksamhet för att det inte skulle bli något fel i processen med den dyrbara maskinen. Det mesta av dagens snickeriproduktion består av maskintillverkade detaljer och den som förstår sig på en dator har tydligen inga problem. Vilka snickerikunskaper behövs för att arbeta här? Inte så mycket men lite material och verktygskunskap kan nog vara bra, samt ritningsläsning. Det som *sk* speciellt efterfrågade. Han känner sig nog lite för avancerad för att söka sig till den typen av tillverkning i fortsättningen, säger han.

Den sista platsen var den roligaste, där han också tilläts att arbeta mer självständigt med lite olika småprojekt. ”Det har nog och göra med att jag går i trean antagligen. Jag fick lite fria händer och jag kände att de litade på mig”.

Elev *sk* tycker att det räcker med 16 veckors APU. Det ger arbetslivserfarenhet när man får vara ute i verkligheten menar han. Samtidigt känns det tydligt att ”dom har ju alla dom grejer dom behöver göra, dom har ju inte alltid så mycket tid”. Här kom han på att han hade varit på ett femte ställe också, ett ställe som gjorde stolar och bord.

Lärarna brukar vara ute på besök en gång under APU-perioden ”och det tycker jag nog räcker, jag vet inte vad dom skulle hit och prata om egentligen”.

Han tycker det är bättre att vara på skolan. ”där får man ju göra precis vad man vill”, man får ta de olika momenten som skall läras i sin egen takt och i lugn och ro gå igenom de olika momenten. Det är lättare att få en större bredd i utbildningen enligt *sk*.

Lärlingsalternativet tycker elev *sk* är ett bra val för den som inte klarar av att vara på skolan, de som bara stör andra och pratar bort tiden. Han tror inte att det hade varit ett alternativ för honom själv

Eleven *lä* vars utbildning nästan enbart bygger på arbetsplatsförlagt lärande, pratar inte i termer som kan härledas till utbildning utan här är det jobbet på företaget som gäller.

Det finns inga tendenser till att reflektera över att handledarna inte har tid eller att skolan är en lugnare plats att vara på och lära sig i ett makligare tempo.

Lärares roll i en lärlingsutbildning är den sammanhållande länken mellan skola och arbetsplats. Elev *lä* är mycket nöjd med sin lärare. Han kommer på besök varannan vecka ”och han ser allting, han alltså han har jättebra koll på allihopa [...] han har bra uppsyn med oss så det funkar jättebra, samspelet med allihopa”.

5.3.3 Handledarskapet

Elev *lä* tycker att en bra handledare skall kunna yrket och vara seriös och ta jobbet på allvar, ”ingen sån där staketmålare, utan att man hamnar med en kille som är seriös och tar jobbet på allvar, som vill lära och vill lära ut”. Det är viktigt att han kan ta hand om en lärling, fortsätter elev *lä*, han måste kunna ta hand om eleverna och förstå att alla gör fel ibland. Han har inget ofördelaktigt att säga om sina handledare som funnits under de tre åren. Alla människor är olika som person, det viktiga är att intresset för att lära ut och ta hand om sin lärling finns där, tycker elev *lä*. Sedan kan det vara nyttigt att få lära sig på olika sätt av olika handledare. Alla har sitt sätt att göra saker på.

Elev *sk* ger inte lika stor betydelse som elev *lä* gör åt handledarskapet. Eleven kommenterade dock själv det faktum att han inte kunde lära sig så mycket på den arbetsplatsen där de inte ”säger någonting och dom är buttra”.

Den arbetsplats där kontakten elev - handledare verkade fungera bäst och där eleven också trivdes bra och verkade lära sig en hel del på kort tid, var den lilla byggnadsfirman. Där arbetade handledare och elev tillsammans i nära kontakt med varandra. Handledaren gav fortlöpande instruktioner.

5.3.4 Anställningsbarheten

Eleven *sk* bekymrar sig inte särskilt mycket för om han får arbete eller inte efter utbildningen. Visserligen har han blivit erbjuden jobb men det var efter att han hade haft sommarjobb på det företaget. Nu är det andra tider med sämre orderingång så det är inte säkert att det blir något med det säger han. Han verkar inte heller särskilt angelägen om att gå ut i jobb direkt. Det är istället resor som lockar. Han och en kompis ger sig ut i världen under ett halvår från och med i höst. Fram till dess tror han att det finns ströjobb, hemma på gården och andra kontakter som han själv uttrycker det. Eleven *sk* tillhör de 20-25% som inte har några större problem med att få jobb efter utbildningen och blev mycket riktigt erbjuden anställning på den sista APU-platsen. Han känner ingen större oro inför framtiden och lämnar också möjligheten för vidareutbildning öppen, även om det inte just nu är något valbart alternativ.

Även elev *lä* har blivit erbjuden anställning om måleriet fortfarande har bra orderingång och har inga tankar på att tacka nej till det. Som hans lärare beskrev det med 90 % anställningsbarhet bland eleverna så tillhör denna elev också den gruppen.

5.4 Handledarna

De handledare som intervjuats är båda knutna till företag som respektive skola samarbetar med och där de intervjuade eleverna har gjort eller fortfarande gör praktik. Dessa intervjuer är de som tidsmässigt blivit kortast. Det finns två förklaringar till det. Den ena intervjun gjordes per telefon och jag var tvungen att skriva ner svaren under tiden intervjun varade, ett faktum som i sig gör intervjun lite mer knapphändig. Den personliga kontakten som oftast uppstår i en direkt intervju med respondenten gör att svaren kommer mer i samtalsform. Den andra handledarintervjun genomfördes visserligen på detta sätt men då han arbetade i ett företag med arbeten som var inplanerade så fanns tidspressen med som en viktig faktor för att förkorta intervjun.

Handledaren i den arbetsförlagda utbildningen arbetar ute i verksamheten som målare och finns således hela tiden med i nära kontakt med eleven. Interaktionen är här uppenbar.

Handledaren i den skolförlagda utbildningen finns på ett större inredningsnickeri och är leverans/personalansvarig på företaget vilket innebär att hans arbete är av administrativ karaktär. Här finns således inte den nära kontakten mellan elev och handledare som i det förra fallet. Kontakt sker lite då och då och handledaren finns tillhands om det uppstår några problem. Kontakten var enligt eleven större med andra som arbetade i hans närhet.

5.4.1 Erfarenheter som handledare

Handledare *lä* har 4 års erfarenhet som handledare och har då enbart arbetat med elever från det företagsförlagda gymnasiet. Den firma han arbetar på har valt att bara ha denna skola som samarbetspartner och tar således inte emot några APU-elever från andra skolor. Handledaren följer en och samma elev i tre år.

Handledare *sk* har många års erfarenhet som handledare. Han har funnits med i just detta företag i sex år, där han hela tiden har haft APU-ansvaret på sin lott. Tidigare har han arbetat på andra företag i branschen och också där haft rollen som handledare.

Ingen av handledarna har fått någon typ av utbildning i handledarskapet men båda är öppna för att genomföra en sådan och tycker också att det skulle vara bra om de fick möjligheten. Handledare *lä* har erbjudits att vara med på skolans endagsutbildning men hittills tackat nej.

Det beror ju på vad utbildningen tjänar till också lite grand [...] skolan ställer inte några krav på att jag skall gå utbildning, inte vad jag vet, jag tror nog att jag fungerar bra som handledare ändå, det är svårt för mig att sätta betyg på det.

Det verkar som han inte tycker det är nödvändigt med utbildning, det fungerar bra ändå.

Handledare *sk* är öppen för att utbilda sig och välkomnar ett sådant initiativ. Han tror absolut att det skulle vara bra för hans sätt att handleda och kunna ge eleverna en allsidig utbildning. Han brukar träffa kollegor i olika branschråd och de utbyter då erfarenheter om varandras handhavande av elever. Han ingår också i en arbetsgrupp från kommunen där representanter från hela länets näringsliv skolor och kommuner träffas i ett utbildningsråd och diskuterar samverkansprojekt mellan skola och näringsliv.

5.4.2 Är den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen tillräckligt omfattande?

Handledare *sk* tycker att det är lättare för planeringens skull om eleven finns på företaget under en längre period och då 2-3 dagar i veckan. Den skola i undersökningen som de samarbetar med har koncentrerat APU-perioderna till några heltidsveckor. Han tror det är mer värdefullt för eleverna om då får större kontinuitet i praktiken och lättare för företaget att hitta lämpliga projekt för eleven att arbeta med.

Denna handledare har ingen erfarenhet av lärlingsutbildning men han tror på utbildningsformen som sådan, dels för att det från företagets sida är lättare med den långsiktiga planeringen. Lärlingen finns med som en naturlig part i verksamheten under en längre tid. Lärlingsutbildningen tror han också är ett bättre sätt för lärande sett ur elevens perspektiv.

Det är lättare för företaget att anställa en lärling som de kunnat följa under så lång tid och då kunnat forma in i företagets verksamhet.

Handledare *lä* menar att lärlingsutbildningen är en bra utbildningsform som bygger på ett långvarigt förhållande mellan företag/handledare och skola/elev. Det har för hans del fungerat bra med de flesta elever han tagit hand om, ibland kan personkemin ställa till med problem och då får skolan hitta någon annan plats åt honom. Det är så bra som handledare att veta vad eleven går för, det blir ju lättare att anställa honom säger *lä*.

Det ligger också inbyggt i de båda handledarnas uppfattningar att en lärling tar mer tid och kostar företaget mer pengar i början av utbildningen men de menar båda att det jämnar ut sig i slutet av perioden då lärlingen kan vara med i produktionen på ett annat sätt.

5.4.3 Anställningsbarheten

Trots att den ena handledaren, *sk*, inte har jobbat med lärlingsutbildning, tror han liksom sin kollega som gör det hela tiden, att det är en bra utbildningsform. Lärlingen formas in i företagets verksamhet och kan, om behovet finns, omedelbart erbjudas anställning vid utbildningstidens slut. *Sk* har dock vissa betänkligheter då det gäller större företag som mer och mer går mot specialisering, och därmed har svårt att erbjuda en tillräckligt stor bredd i utbildningen.

Just så fungerar det i det företag där handledare *lä* arbetar. De två lärlingar han nu har hos sig slutar gymnasiet efter innevarande termin och erbjuds då förmodligen anställning. Detta ser han enbart som positivt. De vet hur man arbetar på företaget, vilka rutiner som finns, han känner många av de fasta kunderna m.m. Allt detta gör valet av nyanställda till en enkel procedur för företaget och blir en trygghet för lärlingarna.

5.5 Komparativ analys

Här följer nu en sammanfattning av och en jämförelse mellan de studier som gjorts av den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Positiva och negativa faktorer som kommit fram ur intervjuerna och som också ligger till grund för analysen är följande:

Skolförlagd utbildning:

Positiva faktorer	Negativa faktorer
utbildningens bredd (<i>sk</i>) effektiv utbildning, många utbildade per lärare (<i>sk</i>)	för lite fokus på yrkesämnena (<i>sk, lä</i>) ingen handledarutbildning (<i>sk, lä</i>)
skolans sociala gemenskap (<i>sk</i>) infärgning av kärnämnen (<i>sk</i>)	utfallet av antalet anställda (<i>sk</i>) dyra verkstäder (<i>lä</i>)
anställningsbarhet för den motiverade (<i>sk</i>) tryggheten i skolan (<i>sk</i>)	

Figur 2 Sammanställning av intervjuresultatens positiva och negativa faktorer i den skolförlagda utbildningen

Företagsförlagd utbildning:

Positiva faktorer	Negativa faktorer
senaste nytt ute i verkligheten (<i>lä</i>)	hög påfrestning på eleverna (<i>lä</i>)
lärlingsråd (<i>lä</i>)	lärlingsplatserna kan drabbas av sämre konjunktur (<i>sk</i>)
praktik kopplad till verklighetsförankrad verksamhet (<i>lä</i>)	mindre skolsocial gemenskap (<i>sk</i>)
fokus på yrkesämnen (<i>lä</i>)	lång inskolningstid (<i>lä, sk</i>)
handledarutbildningar (<i>lä</i>)	risk för att utbildningen blir för smal (<i>sk</i>)
kontinuitet i kontakter lärare-elev-handledare (<i>lä, sk</i>)	
motiverade elever (<i>lä</i>)	
flexibilitet, individuella studieplaner (<i>lä</i>)	
anställningsbarheten 90-95% (<i>lä</i>)	

Figur 3 Sammanställning av intervjuresultatens positiva och negativa faktorer i den företagsförlagda utbildningen

5.5.1 Kopplingen till arbetslivet

Undersökningen visar att det finns skillnader mellan de båda utbildningsformerna då det gäller kontakten och samarbetet med arbetsmarknadens parter. Den skola som arbetar med lärlingsutbildning har under flera års tid byggt upp ett nätverk av företag som anammat idén med lärlingsutbildning. Det är uppenbart hur användbar utbildningsformen är för att skapa yrkesmänniskor med de rätta kvalifikationerna för just den arbetsmarknad de utbildas för. Alla berörda parter är odelat positiva, lärare, elever och handledare. Härvidlag är undersökningen för smal för att kunna ge ett heltäckande svar på det påståendet. Däremot är det möjligt att se en liten tendens som pekar åt det positiva hållet.

Vad gäller den skolförlagda utbildningen så finns det ingen så entydig tendens att peka på. Läraren känner sig å ena sidan tveksam till lärlingsutbildning av flera nämnda orsaker men å andra sidan verkar han lite nyfiken och kan till och med tänka sig att arbeta med den utbildningsformen.

Eleven känner sig trygg med skolan och tycker nog att det är lugnast om han får gå där. Han säger att han har fått lära sig mycket och att utbildningen har en bra bredd. Den sociala gemenskapen i skolan tappas bort med enbart företagsförlagd utbildning. APU-perioderna har varit viktiga för att få prova på olika delar av arbetslivet säger han men 16 veckors APU är fullt tillräckligt.

Handledaren däremot är helt inne på att både elever och företag skulle få ut mer av utbildningen om den var mer företagsförlagd än vad som är fallet idag. Han nämner kontinuiteten som en viktig faktor för både företag och elev.

Det framgår också att det starka samarbetet som finns mellan skola och företag i den företagsförlagda utbildningen, inte finns inom den skolförlagda. Samarbetet når inte ända fram skulle man kunna säga.

5.5.2 Samverkan lärare - handledare

Lärare, elev och handledare i den företagsförlagda utbildningen betonar samtliga vikten av ett fungerande handledarskap. Eleven måste ha en kompetent handledare vid sin sida om han/hon skall kunna erhålla en adekvat utbildning. Lika viktigt är det att lärare och handledare har ett nära samarbete och tillsammans ser till att elevens utveckling också följer dennes utbildningsplan.

Den skolförlagda utbildningen har inte detta nära samarbete, vilket också framgår i undersökningen. Här handlar det mer om att eleverna skall få komma ut till arbetsplatser och prova på olika arbetsmiljöer och varianter av branschens yrkesutbud. Läraren har i grunden en relation till arbetsplatsen och handledaren men någon särskild uppföljning av utbildningsinsatser finns inte. Ett eller kanske två besök görs på varje APU-plats under elevens vistelse där och då sker i stort sett bara en kontroll av att eleven trivs och fungerar i arbetsmiljön. De få besöken hänger också ihop med för lite avsatt tid i lärarnas tjänstefördelningar.

5.5.3 Den viktiga sociala gemenskapen

Framför allt lärare och elev i den skolförlagda utbildningen, trycker hårt på att skolan erbjuder en social gemenskap med kompisar och skolgemensamma aktiviteter. Detta går eleven miste om ute på en arbetsplats. Läraren talar till och med om isolation.

Här har lärare och elev i den företagsförlagda utbildningen en helt annan uppfattning. Först och främst så träffas de alla på skolan två dagar i veckan. Koncentrerat ordnas ibland gemensamma aktiviteter, som till exempel att terminen börjar med en flera dagar lång segling då alla bor tillsammans på en segelskuta med allt vad det innebär.

Eleven menar också att det visst finns en bra social gemenskap på arbetsplatsen. Det är viktigt att alla trivs med varandra då de skall arbeta tillsammans, menar han. Han ser det som viktigare att det fungerar på arbetsplatsen än på skolan. Skolkamraterna får han ju ändå träffa två dagar i veckan

5.5.4 Lärandet

Lärare *sk* har en klar uppfattning om att den skolförlagda yrkesutbildningen har för lite koncentration kring yrkesämnena idag jämfört med då utbildningen var tvåårig. Han tycker inte att eleverna har den grad av yrkeskunskaper de borde ha för att kunna gå ut i arbetslivet och arbeta i branschen. Däremot menar han att skolan säkerställer en bred utbildning. Infärgning av kärnämnen är inget som är uttalat på skolan men är fritt för dem som vill arbeta så. På det undersökta programmet finns dock ett lärarlag som arbetar med infärgning av kärnämnen och karaktärsämnen.

APU:n har heller ingen naturlig anknytning till kurserna på skolan, varför man kan säga att utbildningens olika delar inte konsekvent är sammanlänkade på det sätt som skulle ge eleverna en samlad utbildningsform. Lärare *sk* är dock lite intresserad av lärlingsutbildning eftersom han ser att just yrkesämnena kan koncentreras till den situation där eleven befinner sig som lärling.

Lärare *lä* är övertygad om att lärlingsutbildning ger eleven det bästa utbytet av sin tid i utbildning. Lärandet sker i arbetssituationen. Dock känns det som att kopplingen mellan karaktärsämnen och kärnämnen inte fungerar fullt ut. Infärgning förekommer men om det sker i arbetssituationen är oklart.

6 Diskussion

Rapporten avslutas med en diskussionsdel, där först undersökningens tillförlitlighet diskuteras. Därefter kommer en analys av den valda metoden, resultatet diskuteras och sist kommer ett avsnitt med egna reflektioner.

6.1 Reliabilitet och validitet

Undersökningen har som syfte att ta reda på om det ur pedagogisk synvinkel är motiverat att återinföra lärlingsutbildning som skolform i Sverige och vilken syn lärare, elever och handledare har på det.

Undersökningens två frågeställningar förtydligar detta syfte:

- Finns det väsentliga skillnader mellan den företagsförlagda utbildningen och den skolförlagda, avseende elevernas kunskaper och anställningsbarhet?
- Är det befogat att återinföra lärlingsutbildning som skolform i Sverige?

Är då undersökningsresultatet tillräckligt tillförlitligt för att kunna ge ett säkert svar på frågeställningarna?

Kopplat till de frågeställningar som undersökningen bygger på, kan inte resultatet anses ge den information som krävs, för att fullt ut nå upp till syftet med rapporten. Jag anser att undersökningen är för liten för att kunna säkerställa resultatet. Jag har enbart fått en indikation på vad respondenterna anser om de olika utbildningsformerna. Det är givetvis önskvärt att uppnå en så hög tillförlitlighet som möjligt i den här typen av undersökningar. Totalt sex intervjuer har genomförts. Tre personer med tre olika funktioner i två olika organisationer är intervjuade. När jag nu i efterhand studerar resultatet inser jag att en betydligt större population hade krävts för att uppnå en tillräcklig grad av validitet och reliabilitet. En motiverad fråga bör nu vara om rätt metod har valts till denna undersökning? Fler intervjuer hade krävt en omfattande undersökning, vilken inte hade varit möjligt att genomföra med hänsyn taget till arbetets storlek. Däremot hade en enkätundersökning, med en större mängd svar på frågorna, kunnat ge ett säkrare svar på frågeställningarna. Det är möjligt att i förlängningen genomföra en enkätundersökning med föreliggande undersökning som underlag, för att få fram ett resultat som kan ge mer tillförlitliga svar på frågeställningarna. Tillräcklig reliabilitet och validitet har således inte kunnat säkerställas i undersökningen.

Då jag själv arbetar med utbildning och har erfarenhet från båda de undersökta utbildningsformerna, finns det en viss risk att egna värderingar kan lysa igenom i undersökningen. Jag är väl medveten om problemet och har därför lagt mig i vinn om att förhålla mig neutral till det framkomna resultatet.

6.2 Metoddiskussion

Metoden att använda den kvalitativa intervjun har visat sig vara ett nödvändigt instrument för att få fram så många aspekter som möjligt av de utbildningsformer som undersökts. Här uppstår en konflikt. Eftersom undersökningen enligt 6.1 inte kunnat ge ett tillförlitligt svar på frågeställningarna kan jag konstatera att en kompletterande enkätundersökning skulle kunna säkerställa ett mer tillförlitligt resultat.

En del av de frågor som låg till grund för intervjuerna, visade sig ha en mer öppen karaktär än flera av de andra frågorna. Här kunde ibland intervjuerna gå över i samtal som både förtydligade och gav ytterligare ljus åt svaret på frågan. Det kom också fram en del information som inte efterfrågades men som ändå var värdefull för undersökningen. Jag var i dessa fall noga med att inte försöka styra respondenten eller lägga in egna värderingar i samtalet. Under intervjuens gång upptäckte jag att någon fråga var överflödiga och beslutade då att stryka den. Frågorna finns kvar på de ursprungliga frågeformulären som redovisas som bilagor men där någon förändring skett har detta angivits vid respektive fråga. Detsamma gäller då det vid något tillfälle blev naturligt att ställa en följdfråga.

6.3 Resultatdiskussion

Alla undersökningar om yrkesutbildning visar att elever, både vuxna och ungdomar, upplever att den arbetsförlagda delen av studierna är mest meningsfull och rolig och att den ger dem möjlighet att förvärva ”riktiga” yrkeskunskaper. Den arbetsplatsförlagda utbildningen visar sig också ha starkt motivationshöjande effekter. (Yrkesutbildningsdelegationens verksamhetsberättelse SOU 2006:115)

Vad som sägs i ovanstående verksamhetsberättelse får bekräftelse i den undersökning som jag nu gjort. Jag kan återigen konstatera att undersökningen är för liten för att över huvud taget kunna dra ut några generella slutsatser ur resultatet. Resultatet pekar trots allt mot att den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen är motivationshöjande för eleven och detta gäller för båda utbildningsformerna. Hur skapas då hög motivation? Enligt Ziehe (1986) är det engagemanget som är motorn till motivation. ”En god undervisningssituation innebär, enligt Ziehe, att skapa motivation” (Carlsson 2001). Comenius hade också som utgångspunkt, då han utarbetade sin undervisningsteori, att ”barn lär sig bäst om de har ett intresse för det som skall läras” (Carlsson 2001).

Jag vill också återkoppla till följande avsnitt om situerat lärande:

Gustavsson (2002 s. 91) drar ur Lave & Wengers teorier fram följande slutsatser:

Kunskap ses helt och hållet som en praktik, en aktivitet, som man lär sig genom att delta och praktisera i de verksamheter där kunskapen finns inbyggd [...] Kunskapen inhämtas genom att man successivt skolas in i ett socialt sammanhang. Sådana läroprocesser involverar hela människan (Gustavsson 2002).

De här resonemangen går också att direkt koppla till elevernas kunskapsutveckling. Det är svårt att i den här undersökningen visa på om kunskapsutvecklingen främjas av den ena eller den andra utbildningsmodellen. Med hänvisning till det Ziehe säger om engagemang och drivkraft i lärandeprocessen samt Lave & Wengers teorier om situerat lärande, så är det frestande att favorisera lärlingsutbildning men det går inte att entydigt hävda det.

Höghielms modell där han strukturerar upp begreppet ”yrkeskompetens” kan vara till hjälp för att visa på att det finns väsentliga skillnader mellan de båda utbildningsformerna. Höghielm (skolverket 2001, sid 72) hävdar att det finns vissa grundläggande skillnader mellan den yrkesutbildningsverksamhet som organiseras i skolans formella utbildningssystem och den icke organiserade utbildningen som sker i arbetslivet. Höghielm menar att skillnaden kan förklaras i att det rör sig om två olika kulturer, skolkulturen och olika företagskulturer. Skolkulturen tillhandahåller grundläggande kunskaper, ”allmänbildning” samt s.k. nyttiga kunskaper som anges i olika styrdokument. Det specifika för arbetslivet lyfter Höghielm fram som de tre nyckelbegreppen ”yrkeskultur, yrkespraxis samt yrkeskunskap”. (Se rubrik 2.1.1)

Vissa delar i undersökningens resultat kan appliceras i Höghielms teorier, där vi ser skillnader mellan vad Höghielm betecknar som ”skolkultur” och ”yrkeskultur”.

Handledarrollen i lärlingsutbildning och gymnasieprogrammets APU diskuteras idag flitigt. Yrkesutbildningsdelegationen betonar handledarrollen och över huvud taget samverkan skola - arbetsliv som de viktigaste delarna i arbetet med att höja nivån på yrkesutbildningarna (SOU 2006:115)

Här kan vi se en viss skillnad mellan de jämförda skolorna, där lärlingsutbildningen präglas av en stark samverkan mellan skola och näringsliv. Handledare utbildas genom skolans försorg och det stora flertalet företag väljer att skicka sina handledare på sådan utbildning. I den samverkan är förstas eleverna en tredje och viktig part:

Kunskap ses helt och hållet som en praktik, en aktivitet, som man lär sig genom att delta och praktisera i de verksamheter där kunskapen finns inbyggd [...] Kunskapen inhämtas genom att man successivt skolas in i ett socialt sammanhang. Sådana läroprocesser involverar hela människan” (Gustavsson 2002).

Det är intressant att se hur väl dessa teorier stämmer in då de appliceras i en verklig situation. Lärling och handledare/företag blir så involverade med varandra så det blir svårt för företaget att släppa taget efter utbildningstidens slut.

Gustavssons teori stämmer givetvis också in i den skolförlagda utbildningen men här saknas en helhet. Det blir som läraren själv säger en ”snuttifiering av kurser”.

Alla delar som lärlingsutbildningen bygger på, finns också i den skolförlagda utbildningen där basen är yrkesämnena som tillsammans med kärnämnen formar den praktisk – teoretiska delen i utbildningen.

Verklighetsförankringen får eleverna i sin APU men i och med att den verksamhetsförlagda delen genomförs i kortare perioder, får vare sig elev eller arbetsplats tillfälle att uppfylla Gustavssons påstående att eleven successivt skolas in i ett socialt sammanhang. Helhetsbilden störs.

Båda utbildningsformerna erbjuder enligt undersökningen en bred utbildning, förutsatt att tillräcklig styrning sker från lärarens sida gentemot handledaren i lärlingsutbildningen.

Är företagen beredda att utöka sin verksamhet till att också innefatta utbildning av nya medarbetare? Den skolförlagda utbildningens handledare förordade ett utökat engagemang från företagets sida med motiveringen att det var bra för både elev och företag med en större kontinuitet i det företagsförlagda lärandet. Han sade sig också vara för lärlingsutbildning med förbehållet att större företag med hög grad av specialisering, inte kan erbjuda tillräcklig bredd i utbildningen.

Handledaren i den företagsförlagda utbildningen har hunnit utbilda flera lärlingar under sin tid på företaget och säger sig vara positiv till utbildningsformen. Den undersökta skolan har inom det aktuella programmet 29 st företag som de samarbetar med och de har elva års erfarenhet av lärlingsutbildning på orten. Det är ett faktum som i sig torde visa att företagen har accepterat att också verka som utbildare.

Hur är det då med anställningsbarheten? Undersökningen visar att de två berörda eleverna inte hade några större problem med att få ett jobb efter avslutad utbildning. Det finns dock en skillnad som bör påpekas. Lärlingen finns redan inne i företagets verksamhet. Det finns inga anställningskontrakt eller andra bindande avtal som säger att eleven skall vara kvar på företaget efter avslutad utbildning. Däremot så finns han med i verksamheten i nästan lika hög grad som de anställda. Det innebär att han i slutet av utbildningen är produktiv och till stor hjälp i företaget då det gäller att effektuera beställningar. Om han försvinner så är det inte otänkbart att man måste anställa någon annan. Alltså är det bättre att direkt anställa lärlingen vilket också kommer att ske med undersökningens lärling.

Eleven från den skolförlagda utbildningen är däremot inte lika säker på att få ett jobb. Han blev visserligen erbjuden jobb under en APU-period men det var då det fortfarande fanns mycket ineliggande order i företaget. I dag är det sämre tider och den möjligheten finns inte längre. Alltså i och för sig anställningsbar men inte just nu. Till saken hör att denna elev hör till en blandad skara på skolan där alla inte är lika motiverade och intresserade som denna elev. Han hör till de 20-25% som läraren talade om fick jobb efter avslutad utbildning, under normala förhållanden. Undersökningen kommer till i tider av lågkonjunktur och det som vi ser som normala förhållanden har idag ställts på ända. Tilläggas bör då att motsvarande förhållande för lärlingsutbildningen är att c:a 90% av eleverna får jobb efter avslutad utbildning. En liknande siffra har vi tidigare sett i avsnittet om Värmlanslärling (2.7). Det utbildningsprojektet gav även det en genomsnittlig anställningsgrad av c:a 90%.

Kan vi då påstå att det är befogat att återinföra lärlingsutbildning i Sverige? Återigen blir det med hänsyn till undersökningens storlek, svårt att ge ett entydigt svar på den frågan. Fyra av sex intervjuade personer i undersökningen visade sig ha en positiv inställning till lärlingsutbildning. De enda som reserverade sig var lärare och elev i den skolförlagda utbildningen men här var läraren inte alls avvisande till utbildningsformen som sådan, även om han reserverade sig på några punkter. Han kunde dock till och med tänka sig att arbeta som lärare inom denna utbildningsform.

Även om mycket talar för att det arbetsplatsförlagda lärandet är en bra väg in i arbetslivet, är det inte sagt att det i alla lägen är den bästa formen av utbildning. Det framgår i undersökningen att det kanske inte passar alla elever. Dessutom kan det bli så, vilket också framgår, att det inte finns tillräckligt med utbildningsplatser ute på företagen. Den skolförlagda utbildningen kommer förmodligen fortsatt att fylla en viktig funktion, även om svensk regering o riksdag i stor utsträckning vill att skola och näringsliv skall närma sig varandra i yrkesutbildningarna. Därför är det också viktigt att fortsatt utveckla den skolförlagda utbildningen så att de båda utbildningsformerna blir jämbördiga då det gäller att utbilda yrkesarbetare som är attraktiva för arbetsmarknaden. Kritik mot den skolförlagda utbildningen gavs i undersökningen från framför allt den lärare som själv arbetade med den utbildningsformen.

Kopplat till undersökningens litteraturstudier och undersökningsresultatet, kan jag nog se att det finns fog för att införa denna typ av utbildning igen men nu som skolform. En större undersökning, enligt 6.1, hade dock kunna ge ett bättre svar på den frågan.

Följande stycke ur den Nationella lärlingskommitténs direktiv får avsluta resultatdiskussionen.

För att säkerställa hög kvalitet i utbildningen och ett starkt engagemang från näringsliv och offentlig verksamhet, behöver samverkan mellan skola och arbetsliv intensifieras. En nära samverkan borgar för att eleverna har de kunskaper och färdigheter som svarar mot arbetsmarknadens behov när de fullföljt gymnasieskolan och att eleverna därigenom blir anställningsbara (Kommittédirektiv, Nationell lärlingskommitté, Utbildningsdepartementet Dir 2008:106).

6.4 Egna reflektioner

I mitt tidigare arbete som egen företagare, kom jag ofta i kontakt med utbildningssituationen då APU-elever och lärlingar ibland fanns med i verksamheten. Det är intressant att genom den här undersökningen, kunna fastställa och sätta ord på mycket av det jag hade märkt till under den tiden. Det handlar i mångt och mycket om mina reflektioner över utbildningskvaliteten i den arbetsplatsförlagda utbildningen. Jag arbetar nu som yrkeslärare i skolförlagd utbildning och kan då göra egna jämförelser och reflektera över skillnaderna mellan företagsförlagd och skolförlagd utbildning.

De kunskaper jag nu erhållit gällande yrkesutbildning, stärker uppfattningen om att den arbetsplatsförlagda utbildningen har vissa fördelar jämfört med den skolförlagda.

Det faktum att regering och riksdag idag också banar väg för en större samverkan mellan utbildningsväsen och näringsliv, visar att det fortfarande är legitimt att tro på uråldriga metoder för yrkesutbildning. Många pedagogiska forskningsrapporter och studier som gjorts inför införandet av lärlingsutbildning som skolform, visar också att det finns många positiva faktorer som talar för utbildningsformen.

De viktigaste studierna på området visar till största delen att det effektivaste sättet till lärande sker i de situationer de alla våra sinnen får vara med. Jag kommer osökt att tänka på John Deweys ord: ”learning by doing”. Innebörden av dessa ord är att tänkandet och görandet förutsätter varandra, att enbart göra räcker inte, man måste också tänka och reflektera om det man gör. Dewey skriver om reflekterande uppmärksamhet som resultatet av en vilja att åstadkomma något med hjälp av målinriktade handlingar. ”Det är när man söker förverkliga dessa och ställs inför problem och frågor som pockar på lösningar och svar som lärandet sker” (Forssell 2005 s. 90).

Deweys ord förutsätter inte företagsförlagt lärande men för att hans teorier skall kunna användas, bör undervisningen i skolan göras så motiverande för eleverna, så att de når upp till den reflekterande uppmärksamheten som Dewey talar om. Undersökningen visar att den skolförlagda utbildningen måste finnas kvar och den finns också i båda utbildningsformerna. Det är graden av arbetsplatsförlagd utbildning som varierar.

Hinder i lärlingsutbildningen kan vara att inskolningen på arbetsplatsen oftast är lång vilket är en nackdel för företaget som måste lägga ner både tid och pengar på eleven i början. De flesta inser dock att de får tillbaka den tiden, då eleven kan gå in och vara mer produktiv senare i utbildningen. Här kan det också uppstå skiljaktigheter mellan elevens behov och förutsättningar och företagets önskningskrav.

Ett annat möjligt hinder kan vara svårigheten att hitta tillräckligt många utbildningsplatser för de elever som väljer att gå en lärlingsutbildning. I synnerhet gäller detta i uppstartningsfasen av sådan utbildning. Det finns ute bland företagen förutfattade meningar om utbildningsformen. Vanan att ha APU-elever kortare perioder kan av många upplevas som besvärligt, eleven tar tid och är mest i vägen. Det kan då vara ett hinder för att ta emot en lärling som skall finnas med i verksamheten en stor del av utbildningstiden. Bland annat detta är faktorer som måste övervinnas. En tradition som varit borta så länge och som skall återskapas, bör föregås av information och utbildning av alla ingående parter.

Eftersom lärlingsutbildningens huvudman är gymnasieskolan, är det av största vikt att samarbetet mellan parterna fungerar väl. Täta kontakter mellan lärare och handledare är av största vikt för att följa upp elevens kunskapsutveckling. Kursplaner måste följas och individuella studieplaner upprättas för varje elev. Utbildningen följs upp i lärlingsråden där de fackliga organisationerna, branschens representanter och skolan finns representerade. Utbildningen måste anpassas till näringslivets behov, utan att för den skull bli företagsanpassad. Bredden i utbildningen är viktig att värna om. Eleverna måste ha möjlighet att söka andra jobb inom branschen.

Lärlingsutbildningen är som sagt inget nytt pedagogiskt påfund. Skillnaden mellan den utbildningsform som fanns på skråväsendets tid jämfört med den som utvecklas idag är att nu finns skolväsendet med och styr utbildningen.

Dagens samhälle kräver mer av sina medborgare än vad som var fallet på exempelvis 1700-talet. För detta krävs utbildning, dels en allmänutbildning som syftar till att alla människor skall kunna klara sig själva i en snabbt föränderlig värld. Det krävs också en större bredd av kunskaper för att klara av de flesta arbetsuppgifter som i dag finns på en arbetsplats, utan att för den skull vara yrkesspecifika. Många vill också ha möjligheten att vidareutbilda sig på universitets- eller högskolenivå och då bör grunden läggas i ungdomsskola. Här är det viktigt att kärnämnen får en naturlig plats i yrkesutbildningen. Infärgning är ett begrepp som påbjuds i styrdokumentet. Kärnämnenas naturliga koppling till det specifika yrkesämnet gör också att eleverna får en större förståelse för nödvändigheten av att få en homogen utbildning. Helheten kan inte nog poängteras

En intressant möjlighet för alla gymnasieutbildningar och för yrkesutbildningarna i synnerhet är den satsning som nu görs från politiskt håll och genom Globaliseringsrådet. Utbildning anses som en viktig del i det svenska arbetet med en ökad globalisering. På skråväsendets tid var det inom många skrån obligatoriskt att efter lärlingstiden göra en så kallad gesällvandring. Gesäller från hela Europa vandrade runt och tog anställning i främmande verkstäder. Här utbyttes erfarenheter, de senaste stilarna och arbetssätten anammades och spreds på så sätt runt bland Europas länder. När nu förutsättningarna för utbyte länder emellan håller på att öppnas upp på ett positivt sätt så får vi även här tillbaka en gammal tradition.

6.5 Förslag till ny forskning

De viktigaste parterna i en lärlingsutbildning är, förutom eleverna, lärare och handledare. Lärarna, både karaktärsämneslärare och kärnämneslärare får i denna utbildningsform en förnyad roll. Även handledaren på arbetsplatsen går in i en ny oprövad roll. Hur dessa yrkesgrupper skall förhålla sig den nya rollen skulle kunna vara uppslag till ny forskning inom detta område.

Referenser

Andersson, Björn, 2007: *Lärlingsutbildning som skolform*. Uppsats 5p i kurs YP 100F. Stockholm: Lärarhögskolan

Bildning och kunskap, 2003: Särtryck ur läroplanskommitténs betänkande Skola För Utbildning (SOU 1992:94). Stockholm: Fritzes

Carlsson, C-G, 2001: *Ungdomars möte med yrkesutbildning*. Doktorsavhandling, Lärarhögskolan Stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande. Stockholm: HLS Förlag

Ellström, Per-Erik, 2002: *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*. Stockholm: Norstedts Juridik

Forssell, Anna, 2005: *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber

Gustavsson, Bernt, 2002: *Vad är kunskap?* Stockholm: Liber

Göranzon, B, 1990: *Det praktiska intellektet*. Stockholm: Carlssons förlag

Hartman, Sven & Lundgren, Ulf P, 2004: *John Dewey, Individ, skola och samhälle*. Stockholm: Natur och Kultur

Höghielm, Robert, 2005: *Yrkesbaserat lärande*. Erfarenheter från PEOPLE delprojekt i Söderhamn 2002 till 2005. Söderhamn: CFL-Söderhamns kommun

Höghielm, Robert, 2001: Villkor och vägar för grundläggande yrkesutbildning. I: *Den gymnasiala yrkesutbildningen – en verksamhet mellan två kulturer*. Stockholm: Skolverket

Illeris, Knud, 2007: *Lärande*. Lund: Studentlitteratur

Jernström, Elisabeth, 2000: *Lärande under samma hatt*. Doktorsavhandling, Luleå tekniska universitet, Filosofiska fakulteten. Luleå: Universitetstryckeriet

Jernström, Elisabeth, & Säljö, Roger, 2004: *Lärande i arbetsliv och var dag*. Jönköping: Brain Books

Johansson, B., & Svedner, P-O, 2001: *Examensarbete i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsförlaget i Uppsala AB.

Lauvås, Per & Handal, Gunnar, 2001: *Handledning och praktisk yrkesteori*. Lund: Studentlitteratur

Lave, Jean & Wenger, Etienne, 2004: *Situeret Laering*. Köpenhamn: Hans Reitzels Förlag

Lindberg, Folke, 1989: *Hantverk och skråväsen*. Stockholm: Prisma Magnum

Lindström D (1991) *Skrå, stad och stat. Stockholm, Malmö och Bergen ca. 1350-1622*. (avhandling för doktorsexamen, Uppsala universitet).

- Molander, 2004: *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos
- Nielsen, Klaus & Kvale, Steinar, 2006: *Mästarlära*. Lund: Studentlitteratur
- Olofsson, Jonas & Schånberg, Ingela, 2000: *Yrkesutbildningen i går och i dag*. Lund: Studentlitteratur
- Olofsson, Jonas & Wadensjö, Eskil, 2006: *Lärlingsutbildning – ett återkommande bekymmer eller en oprövad möjlighet?* Regeringskansliet, rapport, ESS 2006:4
- Patel, Runa & Davidsson, Bo, 2003: *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- SFS 200:690 (2000) *LIA lärande i arbetslivet*, Stockholm: Fritzes
- Skolverket, (Dnr 61–2005:00191): *Rapport gymnasial lärlingsutbildning*. Redovisning av förslag till gymnasial lärlingsutbildning inför gymnasieskolan 2007. Stockholm: Skolverket
- Skolverket, KURSINFO 2008/09: *Kursplan för Byggprogrammet-Programmål*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket, KURSINFO 2008/09: *Kursplan för Hantverksprogrammet-Programmål*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket, 2002: *Vägar till lärande*. Stockholm: Fritzes
- SOU 1986:2 ÖGY *översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen* Stockholm: Liber/Allmänna förlaget
- SOU 1999:119. *Kvalificerad yrkesutbildning – en länge omstridd verksamhet*. Stockholm
- SOU 2008:27. *Framtidsvägen – En reformerad gymnasieskola*. Stockholm
- SOU 2006:115. *Yrkesutbildningsdelegationens verksamhetsberättelse*. Stockholm
- Strandberg, Leif, 2006: *Vygotskij i praktiken*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Säljö, Roger, 2002: *Lärande i praktiken, ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma
- Tempte, Thomas, 1997: *lilla Arbetets ära*. Stockholm: Carlsson bokförlag
- Utbildningsdepartementet, 2007: *Förordning (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning*. Regeringskansliets rättsdatabaser, SFST. Stockholm
- Utbildningsdepartementet, 2000: *Samverkan mellan skola och arbetsliv. Om möjligheterna med lärande i arbete*. Departementsserien. Ds 2000:62
- Utbildningsdepartementet,(Dir.2008:106): *Kommittédirektiv, Nationell lärlingskommitté*: Stockholm

Utbildningsdepartementet, 2009: *Regeringen vill uppvärdera yrkesutbildningen*. Faktablad om budgetpropositionen 2009. Stockholm

Utbildningsdepartementet, 2007: *Yrkesutbildningsdelegationen lämnar sin slutrapport* pressmeddelande. Stockholm

Internetkällor

Internationella programkontoret, *programguiden*

<http://www.programkontoret.se/sv/Program-Stipendier/Programsok/?iam=57>

GR, *Idéskolor för yrkesutbildning*

<http://www.gr.to/grutbildning/gymnasieskolan/ideskolorforyrkesutbildning/deltagandeideskolor.4.6284cf5f113393f06bb8000213.htm>

Baggium – samhällsnyttiga tjänster/utbildning

<http://www.baggium.se/>

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=15&skolform=21&id=9&extrald=0>

<http://www.1911encyclopedia.org/Apprenticeship>

<http://www.ne.se/sok/larlingsutbildning?type=NE>

Bilagor

Bilaga 1

Karlstad Universitet
KUB 6, *Examensarbete 15p*
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Lärare** på gymnasieskola med skolförlagd utbildning

- 1 Hur lång erfarenhet har du av att arbeta som lärare i skolförlagd utbildning? Vilka är dina positiva och negativa erfarenheter av denna utbildningsform i förhållande till vad eleverna lär sig under de tre åren på skolan
- 2 Har du på något sätt kommit i kontakt med lärlingsutbildning? Kan du se några styrkor och/eller svagheter med denna utbildningsform i förhållande till den skolförlagda? Jämför kunskap och anställningsbarhet.
- 3 Anser du att APU är en viktig och naturlig del av utbildningen?
- 4 Har du någon gång haft känslan av att företag och elever skulle vilja ha en större del av utbildningen företagsförlagd, än som nu är Skulle du kunna tänka dig att arbeta med lärlingsutbildning?
- 5 Har dina avgångselever, generellt, några svårigheter med att få arbete inom sitt yrkesområde?
- 6 Får dina elever högskolebehörighet med sig från skolan? Om nej, är det något du tror de kommer att sakna?
- 7 *Vad kan man göra för att förbättra utbildningen. (Tillkom under intervjun)*

Bilaga 2

Karlstad Universitet
KUB 6, *Examensarbete 15p*
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Elev** på gymnasieskola med skolförlagd utbildning

- 1 Varför valde du hantverksprogrammet då du sökte till gymnasiet?
- 2 Motsvarar yrkesutbildningen dina förväntningar?
- 3 Är det något i utbildningen du saknar?
- 4 Vilka positiva och negativa erfarenheter har du av dina APU-perioder?
- 5 Hur många veckors APU har du sammanlagt gjort?
- 6 Tycker du att det hade varit bra om mer utbildningstid hade varit arbetsplatsförlagd?
- 7 Tror du att du kommer att få jobb inom ditt yrkesområde efter avslutad utbildning? Om nej, varför? *Vad tror du krävs för att få anställning? (följdfråga)*
- 8 Om lärlingsutbildning funnits som valmöjlighet då du valde utbildning, hade det då varit ett tänkbart alternativ för dig? Om nej, varför?
- 9 Vad vet du om lärlingsutbildning?
- 10 Får du högskolebehörighet med dig från din utbildning? Om inte, varför? *Funderar du på att studera vidare?(följdfråga)*

Bilaga 3

Karlstad Universitet
KUB 6, *Examensarbete 15p*
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Handledare** på arbetsplats knuten till gymnasieskola med skolförlagd utbildning

- 1 Vilka är dina erfarenheter att arbeta som APU-handledare
- 2 Har du någon gång haft en lärling i utbildning hos dig eller på annat sätt kommit i kontakt med denna utbildningsform?
- 3 Har du fått en handledarutbildning? Om ja, var fick du den och vem bekostade den? Fick du ut något positivt av den utbildningen? Vad tycker du att en bra handledarutbildning skall kunna ge dig som handledare?
- 4 Tycker du att elevernas arbetsplatsförlagda del av utbildningen är tillräckligt omfattande eller skulle du föredra en större del på arbetsplatsen, eller kanske t.o.m. mindre?
- (5 Tycker du att elevernas APU är en viktig och naturlig del av utbildningen?)
(*besvarad i fråga 4*)
- 6 Skulle du som handledare kunna tänka dig att ta emot lärlingar?
- 7 Kan du se några styrkor och/eller svagheter med att ha en lärling i verksamheten?

Bilaga 4

Karlstad Universitet
KUB 6, Examensarbete 15p
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Lärare** på gymnasieskola med företagsförlagd utbildning

- 1 Hur lång erfarenhet har du av att arbeta med företagsförlagd utbildning? Vilka är dina erfarenheter av denna utbildningsform. Positiva och negativa.
- 2 Har du även erfarenhet av att arbeta med skolförlagd yrkesutbildning?
- 3 Har du egen erfarenhet av handledarskap i företag som tar emot praktikanter/lärlingar och hur ser du i så fall på uppgiften som handledare?
- 4 Vilken är din personliga uppfattning om lärlingselevers motivation för att utbilda sig inom sina valda yrkesområden?
- 5 Har du någon uppfattning om vilken av utbildningsformerna, skolförlagd eller arbetsplatsförlagd, som ger största anställningsbarheten?
- 6 Hur tycker du att din roll som yrkeslärare fungerar i förhållande till handledare och elev?
- 7 Är det någon del av utbildningen inom karaktärsämnet som är skolförlagd? I så fall varför?
- 8 Vilket samarbete har du med kärnämneslärarna?
- 9 Får dina elever högskolebehörighet? Om inte, är det i så fall något som de saknar?

Bilaga 5

Karlstad Universitet
KUB 6, Examensarbete 15p
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Elev** på gymnasieskola med företagsförlagd utbildning

- 1 Varför valde du att utbilda dig som lärling?
- 2 Har du varit på samma arbetsplats under hela utbildningstiden?
- 3 (Hur många veckor) har du sammanlagt varit ute på företag?
Hur många dagar i veckan.... (omformulerad fråga)
- 4 Är någon del av utbildningen skolförlagd?
- 5 Hur tycker du att en bra handledare skall vara? Vilka är dina erfarenheter av de handledare du haft på dina APU-platser? Vad kan bli bättre?
- 6 Hur tycker du samspelet lärare- handledare- elev fungerar?
- 7 Har utbildningen motsvarat dina förväntningar? Vad har varit bra och vad har varit mindre bra
- 8 Har du någon gång ångrat att du valde lärlingsutbildning? I så fall varför?
- 9 Tror du att du har möjlighet att få jobb på någon av dina lärlingsplatser?
- 10 Får du högskolebehörighet med dig från din yrkesutbildning? Om inte, saknar du det?

Bilaga 6

Karlstad Universitet
KUB 6, *Examensarbete 15p*
Vt-09

Björn Andersson

Är återinförandet av lärlingsutbildning till gagn för arbetsgivare och arbetstagare?

Intervjufrågor: **Handledare** på gymnasieskola med företagsförlagd utbildning

- 1 Vilka är dina erfarenheter att arbeta som handledare inom företagsförlagd utbildning?
- 2 Tar du även hand om APU-elever, alt. Har du tidigare gjort det?
- 3 Anser du att lärlingsutbildning är en viktig och/eller bra utbildningsform? Motivera svaret
- 4 Har du och företaget problem med att lärlingen tar för mycket av företagets och din tid i anspråk?
- 5 Har ni anställt någon som varit lärling hos er?
- 6 Har du fått en handledarutbildning? Om ja, var fick du den och vem bekostade den? Fick du ut något positivt av den utbildningen? Vad tycker du att en bra handledarutbildning skall kunna ge dig som handledare?
- 7 Tror du att företaget kan tänka sig att betala lön till lärlingar?
- 8 Tycker du att företaget, i slutet av utbildningstiden, får tillbaka något av nerlagt arbete och kostnader i dess början?
- 9 Ser du någon väsentlig skillnad i anställningsbarhet hos lärlingsutbildade jämfört med skolutbildade elever?

Bilaga 7

UCT- Utbildningscentrum Tjörn

Framgångsfaktorer, Företagsförlagda gymnasiet

- **Metoden:** lärande på arbetsplats ökar motivationen
- **Pedagogiken:** lärande med utgångspunkt i konkreta situationer ökar förståelsen
- **Täta uppföljningar:** lär eleven reflektera över sitt lärande
- **Mindre undervisningsgrupper:** ger större möjlighet till individualisering och att varje elev blir sedd
- **Professionell hjälp vid läs- och skrivsvårigheter:** ger eleven möjlighet att lyckas
- **Flexibilitet:** en lösning för varje elev
- **Lärarkollegiets sammansättning:** homogen grupp som fungerar bra ihop

Hinder att övervinna

Förutfattade meningar

- Sårbar organisation (lång inskolningstid)
- Gemensam elevsyn (gäller lärare och handledare)
- Att handledarna har stöd från kollegor och chefer
- Balansgången mellan elevens behov och förutsättningar och företagets önskingar och krav
- Handledare med egna negativa skolerfarenheter
- Utbildningsplats med negativa erfarenheter
- Period utan praktikplats

Två skoldagar i veckan:

- Avbrott mellan skoldagarna
- Längre tid att lära känna varandra
- Blandade grupper – svårare att integrera kärnämnen med karaktärsämnen under lektionstid i
Eleven kommer snabbare in i arbetslivet kärnämnen

Samhällsvinster

Arbetsplatsförlagt lärande skapar ekonomisk tillväxt:

- Elever blir en tillgång
- Elever skapar nya arbetstillfällen
- Ömsesidigt utbyte av kunskap
- Stimulerar det livslånga lärandet
-